

Ouderbegeleiding nader bekeken

*Een methodiekaanbod voor de psychosociale
hulpverlening aan ouders van uithuisgeplaatste
kinderen*

*Afstudeeronderzoek, Claudia Koster
In opdracht van Jeugdhuis Vliet & Burgh/ Marja de Jong
Begeleidend docent: Johan Peeters
Juni 2004*

Ouderbegeleiding nader bekeken

Een methodiekaanbod voor de psychosociale hulpverlening aan ouders van uithuisgeplaatste kinderen

Afstudeeronderzoek van Claudia Koster
Opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening/ Haagse Hogeschool

In opdracht van Jeugdhuis Vliet & Burgh te Voorburg
Begeleidster: Marja de Jong
Schoolbegeleider: Johan Peeters
Tweede beoordeler: Willem Visser
Datum: Juni 2004

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeeronderzoek, wat onderdeel is van het vierde leerjaar van de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. In opdracht van Haagse hogeschool ben ik aan het eind van het derde leerjaar gaan nadenken over een geschikt afstudeeronderwerp. Ik heb, in het derde leerjaar, stage gelopen bij Jeugdhuis Vliet & Burgh, een residentiele instelling voor jeudhulpverlening. Binnen die instelling heb ik me gericht op de ondersteuning en begeleiding van de ouders waarvan de kinderen (tijdelijk) op Vliet & Burgh wonen. Ik heb veel geleerd tijdens mijn stagejaar en heb het belang van ouderbegeleiding gezien. Om die reden wil ik met mijn afstudeeronderzoek een bijdrage leveren aan professionele hulpverlening aan die doelgroep.

De onderzoeksvraag van dit afstudeeronderzoek, heb ik samen met mijn begeleidster van Vliet & Burgh geformuleerd, aan de hand van ervaringen en signaleringen die ik opgedaan heb gedurende mijn stageperiode.

Ik heb met plezier aan dit onderzoek gewerkt. Het was boeiend om te zien hoe het onderzoek gedurende het schrijven steeds meer vorm kreeg en zich verder ontwikkelde.

Voor het schrijven van dit onderzoek wil ik mijn schoolbegeleider Johan Peeters bedanken voor de adviezen en literatuur aanbevelingen.

Veder wil ik Marja de Jong bedanken voor haar ondersteuning en begeleiding gedurende het onderzoek.

Als laatste wil ik ook mijn man Rob bedanken voor het lezen van het onderzoek en het plaatsen van kritische kantekeningen. Het is verfrissend om opbouwende kritiek te krijgen van iemand die niet in het werkveld van de hulpverlening zit.

Ik hoop dat u dit onderzoek met interesse zult lezen en er net zoveel plezier aan zult beleven als ik heb gehad tijdens het schrijven ervan.

De titel van dit onderzoek; Ouderbegeleiding nader bekeken, heb ik ontleend aan het gelijknamige boek van Alise van der Pas.

Claudia Koster
Den Haag, juni 2004

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding van het onderzoek	4
1.2	Onderzoeksvraag en uitwerking	4
1.3	Opbouw van het onderzoek	5
Hoofdstuk 2	Ouderbegeleiding in Jeugdhuis Vliet & Burgh	6
2.1	Inleiding	6
2.2	Jeugdhuis Vliet & Burgh	6
2.2.1	De ouderbegeleiding	6
Hoofdstuk 3	Theoretische achtergronden voor ouderbegeleiding	9
3.1	Inleiding	9
3.2	De Gehechtheidtheorie	11
3.3	Gehechtheid en ouderbegeleiding	11
3.4	Conclusie	12
3.5	De Systeemtheorie	13
3.6	Ouderbegeleiding en systeemtheorie	13
3.6.1	Circulaire causaliteit	14
3.6.2	Constructieve samenwerking	14
3.6.3	Triades	14
3.6.4	Betrekken gehele systeem	15
3.6.5	Constructivisme	15
3.7	Conclusie	16
3.7.1	Kritische noten	16
3.8	De contextuele benadering	17
3.8.1	Rechtvaardigheid	17
3.8.2	Loyaliteit tussen ouder en kind	18
3.8.3	Loyaliteitsconflicten	18
3.9	De contextuele benadering en ouderbegeleiding	19
3.9.1	Ontschuldigen van ouders	19
3.9.2	Mobiliseren van vertrouwen	19
3.9.3	Meervoudige partijdigheid	20
3.10	Conclusie	20
3.10.1	Kritische noten	20
Hoofdstuk 4	Verlieskunde	22
4.1	Inleiding	22
4.2	Verlieskunde	22
4.2.1	De existentiële dimensie van het verlies	22
4.2.2	Verliesverwerking op persoonniveau	23
4.2.3	Zelftranscenderende vermogen	24
4.2.4	Het sociale netwerk	24
4.2.5	Contact met lotgenoten	25
4.2.6	Schrijfpodrachten	25
4.2.7	De cliënt- gerichte houding	26

4.3	Verlieskunde en ouderbegeleiding	26
4.3.1	Het herstel van de KERN	27
4.3.2	De drie A's	28
4.3.3	Mobiliseren van het sociale netwerk	29
4.3.4	Contact met lotgenoten	29
4.3.5	Schrijfp opdrachten	29
4.3.6	De cliënt- gerichtheid van Rogers	31
4.4	Conclusie	33
4.4.1	Kritische noten	34
Hoofdstuk 5	Checklist	36
Hoofdstuk 6	Casuïstiek	39
Nawoord		44
Literatuurlijst		46

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Dit afstudeeronderzoek omvat een literatuurstudie naar belangrijke aandachtspunten voor de vormgeving van de ouderbegeleiding, zoals dat binnen de residentiële instelling Vliet & Burgh plaats zou kunnen vinden.

Het afstudeeronderzoek staat in het teken van een methodiekaanbod dat houdingsaspecten en praktische handvaten levert voor de maatschappelijk werker in het contact met ouders, waarvan de kinderen (tijdelijk) geplaatst zijn op Vliet & Burgh.

De uithuisplaatsing van een kind is voor een ouder, over het algemeen, een zeer emotionele gebeurtenis, die vaak gepaard gaat met allerlei emoties van verdriet, boosheid etc.

Als maatschappelijk werker binnen Vliet & Burgh heb je de taak de ouder te ondersteunen en te begeleiden bij de uithuisplaatsing. Voor zowel het kind als de ouder is het belangrijk dat de ouder de uithuisplaatsing accepteert en de noodzaak ervan inziet. Pas dan kan er een gerichtheid komen op de toekomst van het kind en de eigen rol van de ouder daarin.

Uit de praktijk blijkt dat dit doelen zijn waar soms jaren overheen gaan en die in sommige situaties niet behaald worden. Ondanks de soms lange weg, is het toch belangrijk dat je blijft investeren in de ouder, omdat goede hulp aan het kind verbonden is aan hulp aan de ouder. Als een ouder meer rust vindt in zijn eigen situatie zullen zowel het kind als de ouder daar profijt van hebben.

De ouderbegeleiding op Vliet & Burgh is, in zijn huidige vorm, gebaseerd op de contextuele benadering van de gezinstherapeut Ivan Boszormenyi-Nagy. De contextuele benadering biedt theoretisch kennis die belangrijke houdingsaspecten levert voor de maatschappelijk werker in het contact met de ouder. In de praktijk van Vliet & Burgh heb ik de kracht gezien van de praktische toepassing van de contextuele benadering.

De ouder, waarvan het kind uithuisgeplaatst is, heeft te maken met een verliessituatie. Voor de begeleiding gericht op dit verliesaspect, miste ik een theoretische achtergrond om op een professionele manier vorm te geven aan dat aspect.

Dit afstudeeronderzoek moet niet gezien worden als vervanging van de contextuele benadering, maar als een aanvulling daarop. Op deze manier kan de hulpverlening aan de ouder optimaler plaatsvinden en kan het een bijdrage leveren aan de (beginnende) verwerking van de vaak zeer pijnlijke situatie waarin ouders zich bevinden, zodat de situatie enigszins dragelijk kan worden. Daarnaast heb ik geprobeerd een praktische toepasbare handleiding te schrijven met aandachtspunten voor de ouderbegeleider in contact met de ouder.

1.2 Onderzoeksvraag en uitwerking

De onderzoeksvragen die centraal staat gedurende het onderzoek zijn:

- 1) Wat zijn belangrijke theorieën voor de ouderbegeleiding op Vliet & Burgh?
- 2) Hoe kunnen aandachtspunten uit de theorieën vertaald worden in een praktisch handvat voor de ouderbegeleider in contact met de ouder?

Voor het schrijven van dit afstudeeronderzoek heb ik me verdiept in aanwezige theorieën, methodieken en zienswijzen die van toepassing zijn voor de ouderbegeleiding. Ik heb hierbij ook gebruik kunnen maken van theorieën en methodieken waar ik in de opleiding mee vertrouwd ben geraakt. Te samen met de ervaringen die ik heb opgedaan gedurende mijn stageperiode, laat ik in dit onderzoek zien dat ik in staat ben om die kennis toe te passen en te

verbreden, om zo tot een methodiekaanbod te komen die innovatief is en bijdraagt aan de professionalisering van de ouderbegeleiding.

Aan het begin van dit onderzoek had ik het voornemen om ter ondersteuning van dit onderzoek, ook onderzoek te doen bij andere residentiele instellingen, om erachter te komen wat hun aanbod is op het gebied van ouderbegeleiding. Ik ben hiervan afgeweken omdat de literatuur mij genoeg materiaal bood om andere instellingen buiten beschouwing te laten. In dit onderzoek heb ik geen gebruik gemaakt van het afnemen van interviews van ouders die aan Vliet & Burgh gebonden zijn, vanwege de tijd die een gedegen literatuurstudie vereist. Ik heb in dit onderzoek uiteraard wel gebruik kunnen maken van de ervaringen van mijn begeleiderster op het gebied van ouderbegeleiding.

1.3 Opbouw van het onderzoek

Hoofdstuk 2 gaat over de residentiele instelling Vliet & Burgh. Na het lezen ervan zal er meer inzicht zijn in de doelgroep ouders en de hulpverlening aan hen.

Hoofdstuk 3 introduceert een aantal relevante theorieën die toepasbaar zijn binnen de ouderbegeleiding. Vanwege de grote van dit onderzoek heb ik een afweging moeten maken tussen de veelheid van theorieën en zienswijze die er zijn op dit onderzoeksgebied. Naast de contextuele benadering bespreek ik de gehechtheidstheorie en de systeemtheorie. Deze theorieën zijn opgenomen in hetzelfde hoofdstuk, omdat veel aspecten uit de theorieën elkaar versterken, aanvullend zijn of zelfs overeenkomen.

In hoofdstuk 4 introduceer ik verlieskunde, een zienswijze die het mogelijk maakt anders te kijken naar de betekenis van een uithuisplaatsing.

Alle theoretische kaders worden gevolgd door een paragraaf waarin een koppeling gemaakt wordt tussen de theorie en ouderbegeleiding, zoals dat in de residentiele instelling Vliet & Burgh plaats zou kunnen vinden.

Hoofdstuk 5 omvat aandachtspunten uit de theorieën, die opgenomen zijn in een checklist die de maatschappelijk werker kan raadplegen in het contact met de ouder.

In hoofdstuk 6 worden enkele aandachtspunten uit de checklist praktische gemaakt in een drietal casuïstiek.

In het nawoord wordt de meerwaarde van dit afstudeeronderzoek, voor mij en voor de instelling Vliet & Burgh, benadrukt.

.

Hoofdstuk 2 Ouderbegeleiding in Jeugdhuis Vliet & Burgh

2.1 Inleiding

Om te komen tot een methodiekaanbod, gericht op de psychosociale hulpverlening aan ouders van kinderen die in een residentiële instelling verblijven, is het noodzakelijk om eerst te bezien wat het doel van Vliet & Burgh is en hoe de ouderbegeleiding op dit moment wordt vormgegeven.

2.2 Jeugdhuis Vliet & Burgh

Vliet & Burgh is een instelling voor residentiële Jeugdhulpverlening, gevestigd te Voorburg. De instelling is een werkeenheid van de stichting Leger des heils- en gezondheidszorg, gevestigd te Almere.

Vliet en Burg biedt tijdelijke (crisis) opvang, observatie, verzorging, veiligheid, begeleiding en behandeling van kinderen in de leeftijd van 0 tot 12 jaar.

De hulpverlening van Vliet & Burgh is gericht op;

- zo snel mogelijk zicht te krijgen op de mogelijkheden en onmogelijkheden van zowel het kind als de thuissituatie;
- elk kind binnen zijn context die hulp te geven die het nodig heeft;
- de verblijfsduur niet langer te laten duren dan nodig is;
- de afbouwperiode en de uithuisplaatsing heel zorgvuldig te organiseren en te begeleiden;
- de ouders deskundig te begeleiden om met hun aan een optimale oplossing te werken.

Vanuit Vliet & Burgh wordt er op een zo kort mogelijke termijn naar een meer normale opvoedingssituatie gestreefd. Er wordt gestreefd om de kinderen terug te laten gaan naar biologische ouders of pleegouders.

Op Vliet & Burgh zijn meerder disciplines aanwezig, die allen deel uitmaken van een multidisciplinair team. Te samen proberen zij hulpverlening aan zowel kind als ouder op een professionele manier vorm te geven.

Het kind wordt veelal opgenomen met een maatregel van de kinderbescherming. Het gaat hierbij om een ‘normaal’ begaafd kind dat zich thuis in een onveilige opvoedingssituatie bevindt. De kinderbescherming signaleert de problemen binnen het gezin en kan overgaan tot het uithuisplaatsen van het kind.

Het kind komt doorgaans uit een psychosociaal zwak gestructureerd milieu, waarin meerdere problemen tegelijkertijd een rol spelen. Voorbeelden daarvan zijn; pedagogische onmacht, verslaving, mishandeling, seksueel misbruik enzovoort. De problematiek komt vaak in meerdere generaties tot uiting.

Op Vliet & Burg zijn vier leefgroepen waar de kinderen (tijdelijk) geplaatst worden. Op de leefgroepen zijn pedagogische medewerkers werkzaam. Zij bieden het kind veiligheid en geborgenheid zodat het kind zich verder kan ontwikkelen.

2.2.1 De ouderbegeleiding

De opname van het kind is doorgaans het eerste contact dat de intern maatschappelijk werker heeft met de ouder(s) van het kind.

Dit is voor ouders vaak een zeer emotioneel moment. Waarin gevoelens van verdriet, agressie, onmacht en angst naar voren kunnen komen.

Bij de opname informeert de maatschappelijk werker de ouder over de instelling Vliet & Burgh. Verder benadrukt de maatschappelijk werker haar taak als ouderbegeleider en maakt daarin duidelijk dat de ouder met vragen en met moeite bij haar terecht kan.

Bij de opname van een kind worden er vrijwel direct afspraken gemaakt omtrent bezoeken. De bezoeksregeling houdt in dat de ouder meestal een tot twee keer in de week langs komt op de groep waar het kind (tijdelijk) woont. Deze regeling wordt afgestemd op de situatie en op de behoeften van zowel de ouder als het kind. Tevens kan er sprake zijn van telefonisch contact tussen ouder en kind.

Er kan een uitbreiding van de bezoeksregeling plaats vinden als het kind weer terug geplaatst wordt bij de ouders. De maatschappelijk werker kan hier samen met de groepsleiding een actieve rol in spelen. Veelal gebeurt dit door een oplopend intensief programma, waarin de ouder langzamerhand de opvoedingstaken van het kind over gaat nemen van de groepsleiding. De maatschappelijk werker en groepsleiding geven feedback over het opvoedingsgedrag van de ouder, om zo, waar nodig is, gedragsverandering in het de opvoedingsgedrag te bewerkstelligen.

Gedurende de tijd dat het kind op Vliet & Burgh verblijft heeft de maatschappelijk werker een ondersteunende en bemiddelende rol. Zij is gericht op wat de ouder nodig heeft om sensitief en responsief te zijn ten opzichte van het kind. In die tijd is het belangrijk dat ouders de uithuisplaatsing kunnen accepteren en dat ze hun gevoelens een plek kunnen geven in hun dagelijkse leven. Pas dan kunnen ouders zich richten op hun eigen toekomstperspectief en dat van hun kind.

De maatschappelijk werker stimuleert de ouder om contact te onderhouden met het kind, zodat er ondanks de uithuisplaatsing toch gewerkt kan worden aan een ouder-kind relatie. Belangrijk is dat de ouder betrokken blijft bij de hulpverlening en niet langzaam uit beeld verdwijnt. Die kans is vrij groot, zeker als de ouder een gevoel van schaamte heeft over de situatie doordat hij voelt gefaald te hebben.

De maatschappelijk werker probeert de ouder een gevoel te geven van er mogen zijn, ondanks de tekortkomingen.

Elke ouder heeft een verhaal die hij wil laten horen, ook al is het alleen maar ter verantwoording van zijn of haar gedragsspatroon.

Als een kind uithuisgeplaatst wordt kan er bij de ouder een periode van rouw optreden. De zorg van het kind wordt (tijdelijk) overgenomen door professionals binnen een instelling. De ouder kan met veel vragen en onzekerheden zitten over de toekomst. Het is de taak van de maatschappelijk werker gehoor te geven aan de ouder en hem te ondersteunen bij de moeilijke situatie.

Er zijn gedurende de tijd dat het kind op Vliet & Burgh verblijft, een aantal vaststaande contacten.

Na 6 weken heeft de maatschappelijk werker een gesprek met de ouder naar aanleiding van een observatierapport van het kind, dat geschreven is door de mentor (groepsleiding) van het kind. De ouder wordt dan geïnformeerd over het functioneren van het kind binnen de groep en de eventuele toekomstverwachtingen.

Na 4 maanden (en vervolgens 6 maanden) wordt er weer een gesprek gepland, met nieuwe observaties van het kind en het toekomstperspectief.

Tussendoor kan het de ouder altijd een beroep doen op de maatschappelijk werker. De maatschappelijk werker is op de hoogte van de tijden dat de ouder op bezoek komt en probeert met regelmaat contact te onderhouden. Dit kan gebeuren door zowel vluchtige contact tijdens een bezoek als door een aangevraagd gesprek. De aard van het gesprek kan variëren van een klacht over Vliet & Burgh tot een moeilijke periode waar de ouder zich op dat moment in bevindt.

Wanneer er besluiten over het toekomstperspectief van het kind worden genomen, is het de taak van de maatschappelijk werker de ouder deelgenoot te maken van die beslissing, die toe te lichten en de ouder te begeleiden in het aanvaarden van die beslissing.

Als maatschappelijk werker wordt je geconfronteerd met emoties van de ouder. Emoties die men veel tegenkomt bij een ouder waarvan het kind uithuisgeplaatst is zijn;

- Rouw/verdriet
- Schaamte/falen
- Ontkenning of onwetendheid
- Agressie/weerstand

Hoofdstuk 3 Theoretische achtergronden voor ouderbegeleiding

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komen drie theorieën aan bod, die ik de praktijk toegepast kunnen worden binnen de hulpverlening aan ouders van uithuisgeplaatste kinderen. De theorieën zijn achtereenvolgens de gehechtheidtheorie, de systeemtheorie en de contextuele benadering. Deze theorieën zijn, zoals in de inleiding staat, opgenomen in hetzelfde hoofdstuk, omdat veel aspecten uit de theorieën elkaar versterken, aanvullend zijn of zelfs overeenkomen. Iedere theorie, wordt na de theoretische uiteenzetting, gevolgd door een paragraaf waarin een koppeling gemaakt wordt tussen de theorie en ouderbegeleiding, zoals dat in de praktijk van Vliet & Burgh plaats zou kunnen vinden. De theorie wordt afgesloten met een conclusie, waarin eventuele kritische noten over de theorie en de praktische toepassing daarvan uit een worden gezet.

Hieronder volgt van elke theorie een korte inleiding, waarin de motivaties voor de uiteenzetting van de theorieën duidelijk wordt;

De Gehechtheidtheorie (paragraaf 3.2)

Hoofdstuk 3 begint met een stukje gehechtheidtheorie. De reden hiervan is dat kennis van de band tussen ouder en kind essentieel is voor de psychosociale hulpverlening aan de ouders van uithuisgeplaatste kinderen. Met het aandragen van die kennis wil ik bereiken dat de hulpverlener zich enigszins kan verplaatsten in de gevoelens van de ouder die bij een uithuisplaatsing naar voren kunnen komen. Pas als je als hulpverlener/ouderbegeleider inzicht hebt in de band tussen ouder en kind, kan je een ouder helpen bij het maken van een begin aan de verwerking van het (tijdelijke) verlies.

Om de volle betekenis van de verliessituatie waarmee ouder van het uithuisgeplaatste kind wordt geconfronteerd te kunnen vatten, is kennis van de achtergronden van het ontstaan van hechting onmisbaar.

Ik heb ervoor gekozen om het werk van de Engelse psychiater John Bowlby op het gebied van hechting te behandelen. Bowlby's theorie over hechting maakt het mogelijk dat we de neiging van mensen om banden met anderen aan te gaan en de sterke emotionele reactie, die volgt op de verbreking van die banden, kunnen begrijpen.

De Systeemtheorie (paragraaf 3.5)

De systeemtheorie heeft een referentiekader gevormd voor het ontstaan van verschillende gezinstherapeutische benaderingswijze. De verschillende stromingen binnen de gezinstherapie hebben een gemeenschappelijk doel: het aanbrengen van veranderingen in het functioneren van gezinssystemen.

Ik heb ervoor gekozen de systeemtheorie te behandelen, omdat de problematiek die zich bij de doelgroep ouders van uithuisgeplaatste kinderen voor doet, niet op zichzelf staat, maar dat er sprake is van wederzijdse beïnvloeding.

De systeemtheorie biedt de ouderbegeleider een bruikbaar ordeningskader om te kunnen nadenken over de verhoudingen tussen ouders, kind en instelling en de eigen rol daarin. De waarde van de systeemtheorie en toepassing daarvan zit niet zo zeer in concrete technieken en interventies, maar in de visie op menselijke relaties. Inzicht in de systeemtheorie zorgt voor een bewustwordingsproces dat mede bij kan dragen aan een goede methodische ouderbegeleiding.

De systeemtheorie was geen nieuwe zienswijze voor mij, omdat het meerdere keren aan bod is geweest gedurende mijn opleiding. Met die voorkennis heb ik me verder verdiept in de theorie

en heb daarbij voornamelijk gebruik gemaakt van wat A.van der Pas gepubliceerd heeft over de systeemtheorie.

De Contextuele benadering (paragraaf 3.8)

De contextuele benadering is één van de verschillende stromingen binnen de gezinstherapie. De gezinstherapeut Ivan Boszormenyi- Nagy (verder te noemen Nagy) is de grondlegger van de contextuele benadering.

De contextuele benadering is uitgangspunt voor de vormgeving van de ouderbegeleiding, in zijn huidige vorm, op Vliet & Burgh. Deze benadering biedt de mogelijkheid je als hulpverlener te verplaatsen in de situatie van de ouder en het kind. Dit bewustwordingsproces vloeit voornamelijk uit in houdingsaspecten van de hulpverlener voor een methodische verantwoorde ouderbegeleiding.

3.2 De Gehechtheidtheorie

Het ontstaan van de band tussen kind en zijn ouders wordt al jarenlang onderzocht. De bekendste theorie is de hechtingstheorie waartoe de kinderpsychiater Bowlby aanzet gaf. Je kan spreken van gehechtheid als een kind geneigd is in angstige situaties of bij vermoeidheid of ziekte, de nabijheid van en het contact met een specifieke opvoeder zoekt. Het doel van hechtingsgedrag in de vroege kindertijd is het verkrijgen van veiligheid van het kind. Ouders hebben als taak het kind te begeleiden in groei en ontwikkeling, daartoe bieden zij veiligheid (Rigter 2002, geciteerd uit: Rutter 1995).

Kinderen hebben veiligheid nodig om de wereld om hun heen te ontdekken en onafhankelijkheid te verwerven.

Volgens de hechtingstheorie van Bowlby is hechtingsgedrag, zowel bij het kind als bij de ouders, biologische verankerd. Verder wijst Bowlby op een verschil in hechtingsgedrag bij mensen en dieren. De cognitieve mogelijkheden van mensen zijn groter. Mensen kunnen nadenken, dit geeft volgens Bowlby de mogelijkheid om een intern werkmodel over gehechtheid te vormen. In dit model worden ervaringen met gehechtheid en relaties opgeslagen. Dit noemt men mentale representaties, innerlijke weergaven van gebeurtenissen en de waarderingen ervan. Een kind dat onveilig gehecht is, zou een intern werkmodel hebben waarin de ervaringen negatief gewaardeerd worden. Zo verklaarde Bowlby slecht hechtingsgedrag van ouders naar hun kinderen vanuit het feit dat ze zelf als kind onveilig gehecht waren. Het interne werkmodel zou het middel zijn waarmee deze ervaringen van generatie op generatie doorgegeven worden.

3.3 Gehechtheid en ouderbegeleiding

Zoals ik al heb geschreven in de inleiding is inzicht in de gehechtheidband tussen ouder en kind essentieel voor verplaatsing in de situatie van de ouder en het kind bij een uithuisplaatsing. Bij een plaatsing van een kind in een residentiële setting moet de ouderbegeleiding erop gericht zijn dat de (tijdelijke) scheiding tussen ouder en kind niet tot een breuk leidt. Dit is enigszins mogelijk als het respect voor de band tussen ouder en kind, naar voren komt in het gedrag van de hulpverleners van de instelling, maar ook in concrete afspraken omtrent bezoeksregelingen etc. Ouder en kind moeten, binnen de grenzen van de nieuwe situatie, in de mogelijkheid worden gesteld tijd met elkaar door te brengen. Het zal voor zowel ouder als kind belangrijk zijn als de ouder betrokken wordt bij het nemen van belangrijke beslissingen. Hierbij valt te bijvoorbeeld te denken aan schoolkeuze van het kind en verjaardagen. Misschien zullen dit in het ogen van hulpverleners kleine dingen zijn, maar het kan de ouder een gevoel van respect voor zijn of haar positie (terug) geven.

Het intern werkmodel, waarover Bowlby het heeft in de gehechtheidtheorie, biedt ook een belangrijk aandachtspunt voor de vormgeving van de ouderbegeleiding. Bij de ouderbegeleiding probeer je te werken aan het intern werkmodel. Dit model is namelijk niet een vaststaand gegeven, maar wordt gevoed en bijgesteld door ervaringen. Als hulpverlener probeer je situaties te creëren waarin gewerkt wordt aan vertrouwen en veiligheid tussen ouder en kind. Dit kan je als ouderbegeleider doen door bijvoorbeeld betrokken te zijn bezoeksregelingen. Je kan samen met de ouder de bezoeken evalueren. Als ouderbegeleider kan je de ouder advies geven over situaties waar bijvoorbeeld de ouder in het contact met het kind tegen aanloopt. Hierdoor kan een begin gemaakt worden met het herstellen van beschadigde interne werkmodellen van zowel de ouder als het kind. Het herstel is echter een langdurig en moeizaam proces, dat in veel gevallen niet succesvol zal zijn. De ervaringen opgedaan in de eerste levensjaren zijn namelijk heel bepalend voor het werkmodel. Niettemin biedt de gehechtheidtheorie goede aanknopingspunten voor de hulpverlening binnen een

residentiele instelling. Ook daar is vaak sprake van beschadigde interne werkmodellen, waar de hulpverlening op in kan spelen en rekening mee kan houden.

3.4 Conclusie

De gehechtheidstheorie geeft ons inzicht in de noodzaak van erkenning van de gehechtheidband tussen ouder en kind. Deze erkenning kan naar voren komen in de houding van hulpverleners naar de ouder toe, maar ook in concrete activiteiten.

Bij veel kinderen die wonen op Vliet & Burgh zie je tekenen van een onveilige gehechtheid. Deze gehechtheidrelatie kan over generaties heen gedragen worden. De ouderbegeleider kan (samen met groepsleiding en andere deskundige) een belangrijke rol spelen in het doorbreken van deze onveilige gehechtheidsoverdracht. Dit kan in praktijk gebracht worden door het werken aan het intern werkmodel. De meningen en kansen over herstel van het intern werkmodel zijn verdeeld. Toch is het belangrijk in te zien dat kans op enigszins herstel van het gehechtheidband, van groot belang is voor het toekomstperspectief van zowel het kind als de ouder.

3.5 De Systeemtheorie

Jarenlang stond in de hulpverlening de individuele mens centraal. Er was weinig oog voor de invloed die andere belangrijke personen (bijvoorbeeld gezinsleden) op het individu hadden. De problematiek van het individu stond op zichzelf. Met name de laatste dertig jaar heeft er een verschuiving plaats gevonden. Niet meer het individu, maar het gezin waarin het individu leeft, werd de eenheid van behandeling; intra-psychische conflicten stonden niet meer centraal, maar de interacties tussen de gezinsleden (Onderwaater, 1989).

Bioloog van Bertalanffy is één van de belangrijkste grondleggers van de algemene systeemtheorie. Hij definieert een systeem als; “A set of elements standing in interaction”. Een systeem is een georganiseerd geheel (ook wel Gestalt genoemd), dat méér en iets anders is dan de som van de delen of subsystemen. In de praktijk houdt dit in dat men geen verandering kan aanbrengen in een van de subsystemen zonder invloed uit te oefenen op de andere subsystemen en tevens het totale systeem te veranderen.

Een systeem heeft de eigenschap om zichzelf in stand te houden en de personen die deel uit maken van het sociale systeem sturen elkanders gedrag om dat te bereiken.

De systeemtheorie maakt het mogelijk complexe gehelen te ordenen en inzichtelijk te maken, waardoor de samenhang in het gezin bestudeerd kan worden.

In de jaren 50 werden inzichten over communicatie gekoppeld aan de systeemtheorie. In ieder mens bevindt zich een netwerk of systeem van communicatie. Binnen de systeem- en communicatietheorie wordt het innerlijk van de mens opgevat als een blackbox. Alleen het zichtbare gedrag (woorden en daden) is interessant. Deze uitingen van ons gedrag zijn aan te merken als vormen van communicatie.

Mensen beïnvloeden elkaar met communicatieve boodschappen en kunnen elkaar met deze boodschappen sturen en klemzetten. Deze boodschappen vinden plaats binnen een sociaal systeem, bijvoorbeeld een gezin. Een systeem heeft de eigenschap om zichzelf in stand te houden en de personen die deel uitmaken van het sociale systeem sturen elkanders gedrag aan om dat te bereiken. In die gedragsmatige wederzijdse beïnvloeding kunnen mensen klem komen te zitten. Uitingen van problemen zijn ook vormen van communicatie. In die zin kunnen ze een rol spelen bij de instandhouding van hun sociale systemen. De communicatietheorie maakt het mogelijk leden die klem zijn komen te zitten, te bevrijden en communicatief gedrag aan te leren dat voor alle leden bevredigender is.

3.6 Ouderbegeleiding en systeemtheorie

Binnen een residentiële instelling worden kinderen opgevangen en wordt er geprobeerd hen te helpen. De systeemtheorie geeft inzicht in het feit dat kinderen geen losse individuen zijn, maar opgenomen zijn in verbanden. Het belangrijkste verband is het gezin. Dit verband speelt een grote rol in het leven (en de problemen) van het kind. Goede hulp voor het kind is onlosmakelijk verbonden met samenwerking tussen hulpverleners en ouders.

Ouderbegeleiding kan daarom ook gezien als de onmisbare schakel die eraan bijdraagt dat het kind en zijn ouder niet van elkaar vervreemden (van der Pas, 1994)

Bij hulpverlening aan ouders en hulpverlening aan kinderen kan je te maken hebben met een spanningsveld. Het kind dat in nood is, is gediend met een ouderbegeleiding die de ouder respecteert, en de ouder is gediend met ouderbegeleiding die het belang van het kind dient. Toch kunnen de belangen en verwachten van het kind en de ouder niet overeenkomen. De ouder kan bijvoorbeeld heel andere verwachtingen hebben van een bezoeksregeling dan de hulpverleners voor ogen hebben uit belang van het kind.

Als ouderbegeleider wordt je geconfronteerd met de sterke verwevenheid van ouders en kinderen en de wederzijdse beïnvloedingsprocessen.

Er zijn een aantal begrippen die het kijken en handelen vanuit de systeemtheorie nader kunnen toelichten. Het begrip loyaliteit is daar één van. Ik heb ervoor gekozen om het begrip loyaliteit in dit kader niet te behandelen, omdat de loyaliteiten tussen ouder en kind ruimschoots aan bod komt in het kader van de contextuele benadering. De overige belangrijke begrippen binnen het systeemdenken zal ik hieronder bij langs gaan.

3.6.1 Circulaire causaliteit

Circulaire causaliteit is een belangrijk begrip binnen de systeemtheorie. In plaats van het denken in lineaire oorzaak- gevolg ketens, wordt de aandacht gericht op wisselwerking en wederzijdse beïnvloeding tussen de gezinsleden van het gezin (systeem).

Zodra een kind geboren is, moeten ouders zich steeds aanpassen aan de behoeften en ontwikkelingsprocessen van het kind. Anderzijds moet het kind zich aanpassen aan de wensen en mogelijkheden van zijn ouders. De onderlinge afstemming tussen ouder en kind bepaald grotendeels de kwaliteit van de relatie tussen hen. De relatie tussen ouder en kind kunnen door verschillende factoren verstoord raken: door factoren vanuit het kind, vanuit de ouder, vanuit de wisselwerking tussen ouder en kind en vanuit de bredere sociale context of een combinatie daarvan.

Aan de discussie over waar het probleem ligt, wordt binnen de systeemtheorie voorbij gegaan. De verschillende hypothesen worden als aanvullend beschouwd daar er een onderscheid wordt gemaakt naar niveaus (ook wel subsystemen genoemd) Op individueel niveau kan er bijvoorbeeld sprake zijn van een organische stoornis en op het niveau van ouderschap van pedagogische onmacht. Daarnaast kan er zowel binnen een bepaald subsysteem als tussen verschillende subsystemen sprake zijn van wederzijdse beïnvloedingsprocessen. Van belang daarbij is dat men de niveaus wel blijft onderscheiden, om van daaruit nader te kijken naar de relaties daartussen. Deze visie zorgt ervoor dat je de onderlinge wisselwerkingen in kaart kan brengen en beter grip krijgt op de problematiek in zijn geheel.

3.6.2 Constructieve samenwerking

Van der Pas pleit voor een constructieve samenwerkingsrelatie met ouders. In plaats van ouders te bekritisieren, te bevoogden of te beschermen pleit zij ervoor ouders te benaderen als 'consultvragers met besef van verantwoordelijk zijn' (van der Pas, 1994). Hulpverleners kunnen te makkelijk voorbij gaan aan die verantwoordelijkheid, vanuit een houding die erop gericht is het kind te beschermen. We hebben hier te maken met een vicieuze cirkel, doordat ouders door hun afhankelijke positie de verantwoordelijkheid ook makkelijk uit handen geven. Dit proces kan doorbroken worden door niet toe te geven aan de wens het kind te redden, maar er juist alles aan te doen om de ouders te mobiliseren. Dit houdt in dat je als hulpverlener de ouders stimuleert weer beslissingen te nemen, oplossingen te zoeken en te investeren in de relatie met hun kind. Om dit te behalen zou je als hulpverlener op zoek moeten gaan naar de sterke kanten (ook wel draagkracht genoemd) van de ouders en het gezin.

3.6.3 Triades

Het meest kenmerkende in de systeemtheorie is het denken in triades in plaats van diades. Ouders zoeken hulp voor of in verband met het kind. Ouderbegeleiding speelt zich daardoor niet af in een dyadische relatie (ouder-kind), maar binnen een triadische relatie (de driehoek ouder- kind- instelling). Op het moment dat ouders hulp zoeken, vrijwillig of gedwongen, is er sprake van een spanningveld tussen ouder en kind. Er is namelijk sprake van een ongezonde opvoedings- leefsituatie. Wanneer de hulpverlener zich alleen op de bescherming/noden van het kind richt, kan dit door ouders ervaren worden als een coalitie

(samenzwering) tegen hen. Dit kan weerstand en loyaliteitsconflicten oproepen, wat de hulpverlening in de weg zal staan. De hulpverlener zal moeten proberen die situatie te voorkomen door zich meervoudig partijdig op te stellen.

3.6.4 *Betrekken gehele systeem*

Het aansluiten bij de hulpvraag is geen garantie voor effectieve hulp. De hulpverlening kan om wat voor reden dan ook stagneren. Soms kan het zinvol zijn om aanvullend op de ouderbegeleiding contact te leggen met het hele systeem (gezin/grootfamilie). Je kan daardoor een nieuwe kijk krijgen op de onderlinge relaties en op de problematiek. Inzicht in het groter geheel, kan helpen individuele leden beter te snappen.

Ik zal deze visie illustreren aan de hand van een casus;

Op Vliet & Burgh wonen twee broertjes. De beide broertjes hebben voor de opname één jaar bij hun grootouders (ouders van moeder) gewoond, omdat moeder door haar alcoholverslaving niet instaat was de opvoeding op zich te nemen. De grootouders waren gezien hun hoge leeftijd niet meer instaat de kinderen op te voeden, waarna de kinderen geplaatst zijn op Vliet & Burgh. De moeder stelt zich vaak afstandelijk op naar zowel de kinderen als de hulpverleners. Na een paar gesprekken met moeder komt haar onzekerheid over de situatie naar voren. De ouderbegeleider besluit contact op te nemen met grootouders om meer grip te krijgen op de situatie. Tijdens het gesprek met grootouders komt de slechte verhouding tussen moeder en grootouders naar voren. Grootouders verwijten moeder het falen in de opvoeding en voelen zich zelf ook falen, daar ze zelf ook niet instaat zijn de opvoeding op zich te nemen. Dit alles zorgt voor veel spanningen tussen moeder en grootouders. Nadat de ouderbegeleider op de hoogte is gekomen van de onderlinge spanningen, begrijpt ze de afstandelijkheid van moeder beter en kan ze daar mee aan de gang.

3.6.5 *Constructivisme*

Het constructivisme veronderstelt dat elke voorstelling van de werkelijkheid een subjectieve constructie is, die ontstaat doordat de mens indrukken selecteert en betekenissen daaraan verbindt. In de hulpverlening kan dit betekenen dat je tegen situaties aanloopt die jij als hulpverlener als waardevol beschouwd, maar die voor de ouder niet dezelfde betekenis heeft. Door als hulpverlener jouw subjectieve manier van kijken naar de werkelijkheid los te laten, wordt je in staat gesteld de wereld te bekijken vanuit de ouder met de daarin aanwezige patronen en betekenissen daarvan. Dit is makkelijker gezegd dan gedaan, want je kan niet uit jezelf stappen, maar je kan je wel bewust worden van het feit dat jouw perspectie als hulpverlener subjectief is. Als je dit erkent kan je je als hulpverlener beter inleven in de ouder en misschien wel begrip opbrengen voor keuzes die gemaakt zijn.

Volgens het constructivisme is de ouderbegeleider geen deskundige wiens visie op problemen meer waar is dan die van de ouder. Het nastreven van veranderingen in het gezinssysteem wordt vervangen door een dialoog over betekenissen die ouders aan de situatie geven. Vrijwel elke ouder heeft waardevolle inzichten en het constructivisme probeert hierop in te spelen. De ouderbegeleider exploreert als het ware de visie van de ouder en sluit zich (waar mogelijk) daarbij aan. Vervolgens kan de ouderbegeleider de ouder uitdagen om niet koste wat het kost vast te houden aan zijn eigen visie op de problematiek als de enige juiste, maar in te zien dat er meer visies en antwoorden zijn op problemen.

Door het naast elkaar leggen van verschillende perspectieven ontstaat ruimte voor nieuwe betekenissen en voor een het besef dat de ‘werkelijkheid’ verandert met de invalshoek die men kiest (Akkerman, 1998). Deze benadering heeft tot gevolg dat ouders zich serieus

genomen voelen, waardoor het probleemoplossend vermogen van de ouder gestimuleerd wordt.

3.7 Conclusie

De systeemtheorie gaat er vanuit dat er sprake is van onderlinge beïnvloeding en wisselwerking tussen verschillende leden van het systeem. Inzicht in het gehele systeem kan ervoor zorgen dat je meer grip krijgt op individuele problematiek.

In het kader van dit onderzoek kan je stellen dat goede hulp aan het kind onlosmakelijk verbonden is met samenwerking tussen de instelling en de ouder van het kind. Vanuit het systeemdenken is het belangrijk dat het gehele systeem bij de hulpverlening betrokken wordt, omdat immers de leden elkaar wederzijds beïnvloeden. Hierin kan je als ouderbegeleider te maken krijgen met een spanningsveld van tegenstrijdige belangen. Een meervoudig partijdige houding is hierin genoodzaakt. Voor Vliet & Burgh zijn dit ook waardevolle houdingen omdat er in veel gevallen sprake is van ingewikkelde problematiek, waarbij niet alleen de ouders maar ook andere familieleden een grote rol spelen. De problematiek heeft zich immers voorgedaan binnen het systeem van gezin/familie.

Er wordt tevens gepleit voor het vergroten van het probleemoplossend vermogen van de ouder. Dit kan mogelijk worden door twee krachten die elkaar verstreken. Allereerst het aangaan van een samenwerkingsrelatie, waarin de ouder benaderd wordt als consultvrager en gestimuleerd wordt zelf mee te denken aan oplossingen. In dit exploreren van de visie van de ouder is het belangrijk dat de ouderbegeleider zijn eigen visie op de problematiek los laat. Dit om vervolgens de ouder verschillende perspectieven (keuzemogelijkheden) voor te leggen.

3.7.1 Kritische noten

In het kader van systeemdenken het begrip circulaire causaliteit geïntroduceerd.

Daarin wordt de aandacht voor de onderlinge wisselwerkingen tegenover het denken in lineaire oorzaak en gevolg ketens, gesteld. Het gaat hierbij om dat de ouderbegeleider grip krijgt op de individuele problematiek, door de verschillende niveaus te onderscheiden. In de meeste situaties op Vliet & Burgh zal dit niet van toepassing zijn. Er wonen daar kinderen die niet een organische stoornis hebben en toch pedagogische verwaarloosd zijn door de ouder. Er is daarin wel degelijk sprake van schuld, omdat de ouder als volwassene ongeacht de situatie zijn kind dient te beschermen. Dit geldt zeker als we het hebben over opvoedingssituaties waarin seksueel misbruik is voorgevallen.

3.8 De contextuele benadering

Nagy is de grondlegger van de contextuele gezinstherapie. De term context in de benaming contextuele therapie duidt op een dynamische verband tussen een persoon en zijn of haar belangrijke relaties. Het heeft betrekking op het totale scala van personen die eventueel gevolgen ondervinden van de therapeutische bemoeienis.

In de contextuele therapie worden 4 dimensies, in de relationele werkelijkheid van ieder persoon, onderscheiden, waarvan de laatste dimensie de algemene leidraad vormt voor de contextuele therapie;

De dimensie van de feiten; deze dimensie is gebaseerd op de invloed die uitgaat van genetische wortels, lichamelijke gezondheid, erfelijke eigenschappen, maar ook gebeurtenissen als adoptie, scheiding, werkeloosheid etc.

De dimensie van de psychologie; deze dimensie is gebaseerd op wat zich in een individu afspeelt aan behoeften en motivaties.

De dimensie van de transactie; deze dimensie heeft betrekking op alle vormen van communicatie tussen personen.

De dimensie van de relationele ethiek; deze dimensie heeft betrekking op de rechtvaardigheid, evenwicht en balans binnen een relatie.

Bij de hulpverlening zullen de dimensies van de feiten, van de psychologie en van de transacties niet uit het oog verloren moeten worden. Maar de dimensie van de relationele ethiek vormt de belangrijkste leidraad in de contextuele benadering, omdat hier volgens de theorie de meest effectieve en fundamentele resultaten te verwachten zijn. Het ethische is niet geworteld in cultuur of in de moraal. Het gaat hierbij om het universeel menselijk gegeven dat betrekking heeft op de samenhang van rechten en plichten tussen individuen. Dit is een fundamentele rechtvaardigheid die gezinsrelaties en sociale relaties bindt.

3.8.1 Rechtvaardigheid

Centraal in de contextuele therapie staat de betekenis van rechtvaardigheid. Een relatie is rechtvaardig als er op lange termijn evenwicht is tussen geven en nemen (tussen rechten en plichten).

In het kader van rechtvaardigheid introduceert Nagy een aantal ethische begrippen die van belang zijn in de hulpverlening. De begrippen betrouwbaarheid en verdiend vertrouwen vormen de hoeksteen voor de contextuele therapie. Wanneer men zijn eigen belangen in het oog houdt en tegelijkertijd oog heeft voor de belangen van de ander, kan er een balans zijn die wederzijds fair is. Van daaruit kan men aanspraak maken op verdienste en recht ontwikkelen op erkenning van de ander (A. Onderwaater 1989).

Naast de begrippen betrouwbaarheid en verdiend vertrouwen speelt het begrip loyaliteit een belangrijke rol. Loyaliteit komt tot uitdrukking en verkrijgt haar vorm in een relationeel-ethische context. In deze context worden het oorspronkelijke vertrouwen, de wederkerigheid van geven en nemen tussen ouder en kind, van het verschuldigd zijn aan en verplicht zijn tot elkaar en de persoonlijke verantwoordelijkheid, de bouwstenen van de ontwikkeling van het kind (van Heusden/van den Eerenbeemt 1986). Hieronder zal ik de begrippen rondom loyaliteit verder uiteenzetten.

3.8.2 *Loyaliteit tussen ouder en kind*

Een kind wordt geboren uit zijn ouders. De moeder draagt het kind negen maanden in haar buik, waarnaar de bevalling plaatsvindt, wat voor zowel moeder als kind een emotionele gebeurtenis is. Aangezien de pasgeborene volledig afhankelijk is van de zorg van volwassenen, vertoont de baby gedrag dat verzorging en bescherming door de moeder oproept en haar bij zich weet te houden. Volgens Nagy is een klein kind door zijn hulpeloosheid gerechtigd te ontvangen, het heeft recht op voeding, verzorging en aandacht enzovoort. Een pasgeboren kind heeft volgens Nagy een natuurlijke reserve aan vertrouwen en de wens dit uit te breiden. Het geven van vertrouwen van een kind aan zijn ouders is een belangrijke vorm van geven. Hoe slecht de relatie tussen de ouder en het kind ook is, het kind zal lange tijd vertrouwen blijven investeren (Onderwaater, 1989).

Door het existentiële feit dat het kind zijn leven en overleven te danken heeft aan zijn ouders is het loyaliteit aan hen verschuldigd. Nagy spreekt in dit geval van *zijns-loyaliteit*.

Loyaliteit is anders dan liefde of zich loyaal voelen. Loyaal zijn aan iemand houdt een keuze voor die personen in en willen voldoen aan hun verwachtingen (van Hekken/Melse, 1988).

De kinderlijke loyaliteit is één kant van het fundamenteel verbonden zijn, de andere kant is de verantwoordelijkheid van de ouders. De ouders hebben het kind op de wereld gebracht, het kind heeft er niet om gevraagd. De ouders zijn door dit existentiële feit verantwoordelijk voor het kind. Er bestaan wederzijds rechten en verplichtingen tussen de ouderen het kind door de fundamentele verbondenheid.

Naast deze loyaliteit (ook wel basale loyaliteit genoemd) kan ook loyaliteit verworven worden. Als ouders in de loop van de ontwikkeling van hun kind steeds beschikbaar voor hem zijn, verstreken ze op deze manier de basale loyaliteit van hun kind.

Binnen het begrip loyaliteit wordt scheiding gemaakt tussen *verticale- en horizontale loyaliteit*. We spreken van verticale loyaliteit bij de banden van ouder en kind, omdat het hier gaat over banden tussen opeenvolgende generaties. De horizontale loyaliteit banden hebben betrekking op broers, zusters, vrienden, partners en anderen. Deze banden zijn symmetrisch, men staat op gelijke voet met elkaar.

3.8.3 *Loyaliteitsconflicten*

Er kunnen loyaliteitsconflicten ontstaan als de spanning van het niet openlijk loyaal kunnen zijn naar de verticale loyaliteitsbanden, toeneemt. Dit kan gebeuren als men de loyaliteitsband ontkent of relativeert. De loyaliteitsbanden kunnen onzichtbaar worden omdat men ze moet ontkennen. Deze *onzichtbare loyaliteiten* zijn beklemmend en beïnvloeden de ‘nieuw’ gekozen relatie. Naast onzichtbare loyaliteit introduceert Nagy tevens het begrip *overloyaal*. Er is sprake van over-loyaliteit als men op zichtbare wijze in een te sterke mate beschikbaar blijft voor ouders. Overloyale mensen kennen soms geen ander sociaal leven dan dat van gezin of de familie.

Een tevens schadelijke situatie kan ontstaan als het ‘gedwongen’ wordt een keuze van loyaal/deloyaal moeten maken, tussen bijvoorbeeld beide ouders. Nagy spreekt in dit geval van *gespleten loyaliteit*. Er worden eisen aan het kind gesteld die in conflict met elkaar zijn.

Binnen de contextuele benadering ligt sterk de nadruk op de invloed van verworvenheden van vorige generaties (ook wel legaat genoemd).

Een pasgeboren kind krijgt een eigen plaats in het grootboek van verdiensten en verplichtingen, de balans van rechtvaardigheid door de generaties heen. Iedere generatie geeft aan de volgende generatie door wat van de vorige werd ontvangen. Men hoopt en verwacht dat wat uit balans is geraakt weer in evenwicht te brengen door het zelf als ouder beter te doen (Nagy, 2000). Wanneer er nog conflicten (ook wel rekening genoemd) spelen tussen

grootouders en ouders zal het kind daarbij betrokken worden. Als de 'rekening' tussen grootouders en ouders niet vereffend wordt, wordt de rekening op een onrechtvaardige manier aan een onschuldige derde gepresenteerd; het kind. In dit geval wordt gesproken van de *roulerende rekening*.

Er kan alleen een begin gemaakt worden met het verbreken van deze vicieuze cirkel als de generaties met bijhorende 'rekeningen' bij langs worden gegaan en worden verwerkt.

3.9 De contextuele benadering en ouderbegeleiding

Als ouderbegeleider is het allereerst belangrijk dat je de aanwezigheid van de loyaliteitsbanden tussen ouder en kind erkent. Ben je bewust van het feit dat de moeder, haar kind negen maanden gedragen heeft en dat er banden zijn van gehechtheid.

Acceptatie voor de ouder in zijn persoon- zijne, is essentieel, hoe weinig zij ook van hun ouderrol gemaakt hebben en hoe strijdig hun behoeften ook blijken te zijn met een goed vervullen van die rol.

Een beter inzicht in wat de ouders beweegt, kan helpen hen te accepteren en naarmate ouders zich meer geaccepteerd weten, zullen zij ook meer bereid zijn zichzelf te laten zien zoals ze zijn. Dit kan je als ouderbegeleider alleen bereiken als je de ouder aandacht en erkenning voor hun situatie geeft.

3.9.1 Ontschuldigen van ouders

Ouders zijn niet zomaar slechte ouders die hen kind de moeite van het liefdevol opvoeden niet waard vinden. En het kind is niet zomaar een slecht kind dat het beste uit het gezin kan worden gehaald. Er is een geschiedenis die andere interpretaties toelaat dan 'slecht' en voor beide partijen is het de moeite waard die geschiedenis te ontdekken.

Door het werken aan verbetering van de ouder-kind relatie, kan het zo zijn dat het kind positiever over zichzelf gaan denken (het is niet mijn schuld, dat ik verwaarloosd ben) en ook een positiever beeld van zijn ouders krijgen (mijn ouders hebben mij niet zo behandeld, omdat ze slecht waren) (van Hekken/ Melse, 1988)

Nagy spreekt in dit verband van het ontschuldigen van ouders. Iemand begint te ontschuldigen vanaf het moment dat het kind de handelingen van zijn ouders kan begrijpen. Als het kind inzicht krijgt in de onrechtvaardige omstandigheden die verantwoordelijk waren voor het gedrag van zijn ouders. Begrip leidt volgens Nagy ethisch gezien tot ontschuldigen. Het kan ertoe bijdrage tot een grotere kans dat kinderen later zelf hun eigen kinderen veiligheid en zorg kunnen bieden, waaraan het henzelf in hun jeugd heeft ontbroken.

3.9.2 Mobiliseren van vertrouwen

In de ouderbegeleiding is het belangrijk dat de ouder verantwoordelijkheid neemt voor de situatie, zodat de ouder zich kan richten op het belang van het kind. Om dit te kunnen bereiken is een vertrouwensrelatie tussen ouder en hulpverlener belangrijk. Het mobiliseren van vertrouwen betekent dat je als hulpverlener moet investeren in de ouder. De ouder wil graag erkenning voor de moeilijke situatie waarin hij zich bevindt. Om die reden moet de ouderbegeleider aandacht schenken aan emoties van verdriet en pijn van de ouder, die los kunnen komen bij een uithuisplaatsing. Naast de emoties van verdriet en pijn, kan je ook te maken krijgen met de emotie boosheid. Ouders kunnen zich in een machteloze situatie voelen. Pas als de ouder zich erkent voelt in zijn emoties, bestaat de kans dat men iets kan gaan zien van de belangen van de ander die men aan het schaden is (het kind).

3.9.3 Meervoudige partijdigheid

De ouderbegeleider heeft tijdens de hulpverlening een meervoudig partijdige houding naar de cliënten. Het openstaan voor meer dan één kant is niet altijd makkelijk en kan veel weerstand opleveren. Iedereen is geneigd de wereld vanuit een houding van vooroordelen te bekijken, waarin men scheidingen maakt tussen goed en slecht.

Meervoudige partijdigheid houdt in dat de hulpverlener op empathische wijze aan ieders kant kan gaan staan en zich kan verdiepen in ieders unieke levensloop. Deze houding kan bijvoorbeeld naar voren komen in het contact tussen jouw, als ouderbegeleider, en de gescheiden ouders van een kind dat uithuisgeplaatst is.

Als ouderbegeleider ben je pleitbezorger voor beide ouders en probeer je door je houding recht te doen aan beide. Ik zal dit verder illustreren aan de hand van een praktijk voorbeeld;

Als ouderbegeleider heb je een gesprek gehad met een moeder van een meisje dat op Vliet & Burgh woont. Moeder verteld tijdens een gesprek over haar verleden met haar ex-man (de vader van haar dochter), waarin allerlei mishandelingen naar voren komen in de seksuele sfeer. Moeder geeft aan vader niet te vertrouwen met haar dochter en wilt dat er geen bezoeken komen tussen haar ex man en haar dochter. Als er wel eentje komt dan moet het bezoek, volgens haar, onder begeleiding. Vader heeft zijn dochter lang niet gezien en wilt graag op korte termijn een bezoeken. Vader heeft recht om zijn dochter te zien en als ouderbegeleider ga je het gesprek met vader aan. Je hebt veel negatieve verhalen over vader gehoord van moeder, dat je visie op vader enigszins gekleurd heeft. Maar er zijn, naast de beschuldigen van moeder, geen redenen om aan te nemen dat vader een gevaar zou zijn voor zijn eigen dochter. De vader is belangrijk voor zijn dochter en de aanwezige loyaliteitsband moet gerespecteerd worden.

Als meervoudig partijdige ouderbegeleider probeer je de belangen van vader te behartigen, zonder je te laten leiden door de wensen van moeder.

3.10 Conclusie

De kern van de contextuele benadering is dat je de mens niet los kan zijn van zijn relaties met belangrijke anderen. In deze theorie is het begrip loyaliteit het bindende element. De loyaliteitsband tussen ouder en kind (verticale loyaliteitsband) is onverbreekbaar door het existentiële feit dat een kind uit zijn ouder geboren is. Respect en erkenning voor die band is van essentieel belang anders kan de loyaliteit in conflict raken. Bij een uithuisplaatsing is het belangrijk te zorgen dat het kind openlijk loyaal kan zijn naar de ouder. Dit betekent dat je als ouderbegeleider (samen met groepsleiding) je actief moet inzetten voor het respecteren en herstellen van die band. Vertrouwen is het sleutelbegrip in deze. Erkenning voor de moeilijke situatie (de pijn) is belangrijk. Hiermee kan de eerste stap gezet worden van vertrouwen dat de hulpverlening aan zowel ouder als kind ten goede komt.

Een ander belangrijk sleutelbegrip is de meervoudig partijdige houding van de ouderbegeleider. Dit zal niet in alle situaties even makkelijk zijn en vereist veel zorgvuldigheid.

3.10.1 Kritische noten

Bij het ontschuldigen van de ouders, is nog een kritische kanttekening te plaatsen.

Het gaat hierin om het inzicht geven aan het kind in de omstandigheden die verantwoordelijk zijn (waren) voor het gedrag van zijn ouders.

Net als bij de circulaire causaliteit van het systeem denken, stuit je bij het ontschuldigen van ouders van kinderen die in een residentiele setting wonen, tegen moeilijkheden op, die hun grondslag hebben in hetzelfde argument, namelijk dat er sprake kan zijn schuld van de ouder. Hij is immers als ouder verantwoordelijk voor zijn eigen gedrag.

Verder kan gesteld worden dat veel kinderen in een leeftijd zitten waarin ze nog te jong zijn om begrip op te kunnen brengen voor de socialisatie van zijn ouders. Een kind heeft op het moment van het wonen in een instelling, genoeg te verwerken. Je kan een kind niet opzadelen met inzichten in gedragspatronen van de ouder, dit zou te belastend zijn. Het zou eventueel wel een aandachtspunt kunnen zijn als het kind een volwassene leeftijd heeft bereikt.

Als een kind toch vragen heeft over de motieven van de ouder is het aan de groepsleiding daar zorgvuldig mee om te gaan. Dit omdat begrip inderdaad kan bijdrage tot een grotere kans dat kinderen zelf later hun kinderen wel die veiligheid bieden die ze zelf niet hebben gehad.

De reden waarom het ontschuldigen van ouders wel opgenomen is in het kader van de contextuele benadering, is omdat het binnen de theorie heel kenmerkend is.

Dit aandachtspunt zou, mijns inziens, beter van toepassing zijn bij de ouders in het ontschuldigen van grootouders. Veel ouders hebben zelf ook een zwaar belast verleden. Zeker voor het verder kunnen functioneren is het belangrijk dat ouders hun eigen verleden los kunnen laten. Inzicht in de omstandigheden van de grootouders kan daarin van belang zijn.

Zelfs als er sprake is van schuld, kan een ouder (gezien zijn volwassenheid) eventueel instaat zijn het verleden te accepteren en zich verder te richten op de toekomst.

Hoofdstuk 4 Verlieskunde

4.1 Inleiding

De term verlieskunde werd in 1990 geïntroduceerd met de start van een gelijknamige beroepsinnovatieproject. Dit project bestond onder andere uit trainingswerk voor verschillende beroepsgroepen, waar onder het maatschappelijk werk. Verlieskunde past in de stroom nieuwe ‘kundes’ zoals informatiekunde, bestuurskunde etc. In de verlieskunde wordt relevante informatie toepasbaar gemaakt voor de beroepspraktijk. Verlieskunde moet daarom niet opgevat worden als een nieuw beroep maar als een ondersteunend vak voor reeds bestaande beroepen.

Door de jaren is er steeds meer aandacht gekomen voor verlies veroorzaakt door andere levensgebeurtenissen dan de dood. De ouders van uithuisgeplaatste kinderen (onvrijwillig of vrijwillig) hebben ook te maken met een verlies dat gepaard gaat met verlies en rouw. Als ouderbegeleider kan je een belangrijke rol spelen in de verwerking en acceptatie van de nieuwe situatie.

Voor het schrijven van dit hoofdstuk heb ik voornamelijk gebruik gemaakt van wat psycholoog Herman de Mönnink gepubliceerd heeft op het gebied van verlieskunde. Hij is een van de weinigen die de term verlies praktische breder heeft getrokken dan de dood van een nabestaande. Naast de publicaties van Mönnink heb ik voor ondersteuning van het onderwerp ook gebruik gemaakt van andere literatuur op het gebied van verlies en rouw. In zijn geheel heeft dit bijgedragen tot een duidelijke weergave van de theorie verlieskunde en praktische handvatten en technieken ter ondersteuning daarvan.

Onder de paragraaf ouderbegeleiding en verlieskunde zal er een koppeling gemaakt worden tussen de theorie en ouderbegeleiding zo als dat binnen de residentiele instelling vorm gegeven kan worden

4.2 Verlieskunde

Bij het woord rouw wordt er al snel gedacht aan een periode na het overlijden van een dierbare persoon. De nabestaanden zijn rouwende geworden. Maar er kan ook sprake zijn van rouw bij een andere vorm van verlies, zoals echtscheiding, verlies van gezondheid of in het geval van dit onderzoek: het (tijdelijk) verliezen van de opvoedingstaak van je kind.

Kortom je spreekt van rouw in situaties waarin men iets verliest wat die persoon als zeer wezenlijk in zijn of haar leven ervaart.

Rouw kan dus omschreven worden als een fase in het leven waarin iemand een verlies heeft geleden en moet trachten de realiteit van dat gemis en alle consequenties ervan tot zich toe te laten om het een plaats te kunnen geven in zijn leven, zodat hij weer verder kan. Rouw is dus veel meer dan alleen het verdriet: het gaat om het geheel van gevoelsbelevingen, gedachten en ander gedrag in de periode na het verlies.

4.2.1 *De existentiële dimensie van het verlies*

Bij verlies gaat niet alleen een feitelijk onderdeel van je bestaan verloren, maar ook de betekenis die je aan dat onderdeel toekende. Hoe belangrijker de functie was van het verlorene, hoe ontwrichtender het verlies is voor je leven.

Verliesgebeurtenissen kunnen ook aanleiding geven tot een verminderd geloof in je jezelf of een aantasting van je gevoel van eigenwaarde.

Verlies kan dus een diepere laag in je leven aantasten. Mönnink spreekt in dit geval van verlies als aantasting van het bestaansontwerp: de KERN. Deze bestaat uit de K van *kontrole* op de werkelijkheid, de E van *eigenwaarde*, de R van *rechtvaardigheidsbesef* en de N van *Nu-*

in- relatie- tot- later, het toekomstperspectief. Ieder mens heeft de behoefte de aspecten van de kern te behouden en te beschermen, dit doet men over het algemeen door het toekennen van betekenissen aan jezelf en aan de wereld. Hierdoor probeert een ieder zijn leven beheersbaar te maken.

Een verlieservaring kan één of meer aspecten van de kern aantasten. Hieronder zal ik aspecten van de KERN bij langs gaan;

Aantasting van Controle

Door een verliesgebeurtenis kan je de controle over jezelf en de wereld kwijtraken.

Verlies is een onbeheersbare omstandigheid, waardoor de greep die je had op de loop der gebeurtenissen bedreigd wordt (1996, Mönnink). Gevoelens van machteloosheid, desinteresse, angst kunnen overslaan op andere levensgebieden en een verlamdend effect hebben.

Het gevoel van zelfcontrole neemt af. Deze onmacht houdt een confrontatie in met eigen kwetsbaarheid.

Aantasting van de Eigenwaarde

Verliesgebeurtenissen kunnen een aanleiding geven tot een verminderd geloof in jezelf en een verminderd gevoel van eigenwaarde. Eigenwaarde is het beeld dat je van jezelf hebt ontwikkeld en je waardering daarvan. Eigenwaarde komt sterk naar voren in gedragingen en uitspraken.

Verlies van iets waaraan je eigenwaarde aan ontleent, bijvoorbeeld een kind die je het gevoel geeft waardevol te zijn, kan je eigenwaarde aantasten. Een ingrijpend verlies kan daardoor in de hand hebben dat je negatiever over jezelf gaat denken.

Aantasting van rechtvaardigheidsbesef

Verlies kan als onrechtvaardig ervaren worden. De waarde die verloren kan gaan met het verlies is het geloof in een rechtvaardige wereld.

Aantasting van Nu- in- relatie- tot- later

Men wil het heden interpreteren in relatie tot toekomstige gebeurtenissen. Iedereen wil graag plannen maken en doelen stellen voor de toekomst. Bij vele vormen van verlies kunnen eventuele toekomstdromen verstoord raken en zo het bereiken van gestelde doelen blokkeren.

4.2.2 Verliesverwerking op persoonniveau

De verwerking van een verlies is persoonafhankelijk. Toch kan je binnen de verlieskunde spreken van de reactiemogelijkheden van het individu op verliesgebeurtenissen. Deze mogelijke reacties kunnen geordend worden naar een drietal innerlijke processen, ook wel de drie A's genoemd;

Afweer

Via afweer houdt je pijn die gepaard gaat met de verlieservaring buiten het bewustzijn. Deze reactie zorgt ervoor dat de volle omvang van de fysieke en emotionele pijn niet direct tot je door dringt. Voorbeelden van afweermechanismen zijn verdoving (kan optreden bij acuut verlies) en ontkenning (niet instaat het verlies en haar gevolgen te accepteren).

Afscheid

Afscheid nemen is uitdrukking kunnen geven aan het pijnlijke besef dat je verder zult moeten zonder die dierbare persoon. Via afscheid nemen probeer je de kloof tussen de ouder en nieuwe werkelijkheid te overbruggen. Dit proces gaat vaak gepaard met emoties. Voorbeelden van emoties zijn; boosheid, schuldgevoel, schaamte, angst, opluchting etc.

Accommodatie

Met accommoderen wordt bedoeld dat je jezelf aanpast aan de nieuwe situatie. Je bent instaat het verlies een plek te geven in je leven.

Erkenning van het verlies en uitdrukking daaraan geven, betekend nog niet dat je het verlies eigen hebt gemaakt. Het is betekenis geven aan het verlies die het dragelijk maakt.

4.2.3 Zelftranscenderende vermogen

We spreken van zelftranscenderend vermogen als iemand boven zichzelf uitstijgt doordat diegene een plek heeft geven aan het verlies. Als iemand een goede reden vindt voor het verlies, dan kan een pijnlijke verlieservaring getransformeerd worden tot een te dragen lot. Het geven van betekenis aan de verliesgebeurtenis in de vorm van een reden, oorzaak of verklaring, kan troostend zijn. Verder kan het geven van verklaringen voor het verlies een krachtige positieve werking hebben op de existentiële dimensie van het leven: de KERN; Het kan er onder andere voor zorgen dat je weer grip krijgt op de situatie. De situatie wordt als het ware meer beheersbaar. Tevens kan het ervoor zorgen dat er in je leven weer een gerichtheid komt op de toekomst, omdat er een bepaalde mate van acceptatie heeft plaatsgevonden.

Het toekennen van een zin aan het verlies kan worden beschouwd als een poging om de controle over het eigen bestaan te herstellen. De greep op de eigen situatie wordt hersteld door het toekennen van troostende betekenissen aan de werkelijkheid

4.2.4 Het sociale netwerk

De sociale omgeving van een persoon die een verlieservaring heeft ondergaan kan zeer belangrijk zijn. Dit ondanks de persoonlijke aangelegenheid van de verliesgebeurtenis. Als we voor het opbouwen van de eigen persoon de ander nodig hebben, dan kan de ander bij verlies zeker niet gemist worden.

De steun van anderen kan ook een positieve werking hebben op de eerder besproken KERN van de existentiële dimensie van het verlies. Bevestigende reacties uit de omgeving kunnen zorgen voor herstel van de eigenwaarde, het kan zorgen voor herstel van het rechtvaardigheidsbesef door de erkenning die je krijgt vanuit je omgeving, het kan ervoor zorgen dat je weer gaat nadenken over de toekomst door aanmoediging van buiten af. Dat sociale steun tot vermindering van leed kan leiden, wordt door twee steuntheorieën verklaard: de stress-buffertheorie en de directe effecten theorie. De aanhangers van de stress-buffertheorie gaan ervan uit dat het ontstane leed binnen de perken blijft, doordat je gesteund wordt door de omgeving. Aanhangers van de directe-effecten-theorie gaan ervan uit dat er sprake is van een directe vermindering van de pijn door de geboden opvang. Veel studies hebben aangetoond dat effectieve steun (steun die door de betrokkenen als steun ervaren wordt) een positieve werking kan hebben op de verwerking van het verlies.

Een sociaal netwerk kan de volgende functies vervullen;

- Affectieve functie (emotionele ondersteuning gekenmerkt door waardering en erkenning)
- Aansluitingsfunctie (het ontlenen van een gevoel erbij te horen, bijvoorbeeld door gemeenschappelijke interesses)
- Materiele functie (ontlenen van materiele ondersteuning, bijvoorbeeld door de diensten die het verleent)
- Sociale zekerheid (ontlenen van sociale zekerheid via afspraken en regelingen, bijvoorbeeld door arbeidsovereenkomsten, vereniging en kerk)

4.2.5 *Contact met lotgenoten*

Onderlinge steun door lotgenoten kan belangrijk zijn voor de verwerking en acceptatie van het verlies. Er zijn tal van verschillende zelfhulpgroepen. Centrale activiteit daarbij is het uitwisselen van ervaringen en gevoelens omtrent de hen overkomen verlieservaring.

Lotgenoten waarderen zelfhulpgroepen hoog. Aangezien elk lid van de groep een min of meer gelijke ervaring heeft, herkent men veel in elkanders verhalen en ervaringen. Hier komt bij dat er soms allerlei misverstanden ontstaan tussen een getroffene en de dagelijkse omgeving, misverstanden die niet gauw zullen optreden in een ondersteuningsgroep. Wat de omgeving ziet als steun, ervaart de getroffene vaak niet als zodanig. De andere leden van een zelfhulpgroep zijn hier doorgaans veel sensitiever voor, omdat ze dezelfde gebeurtenis hebben meegemaakt.

Omdat men in een ondersteuningsgroep veel van elkanders reacties herkent, durft men gewoonlijk ook meer van zichzelf te laten zien.

De ondersteuningsgroep op zichzelf (al dan niet met professional) kan het doel van verliesbegeleiding dienen.

4.2.6 *Schrijfp opdrachten*

In de verlieskunde wordt veel gesproken over de therapeutische interventie van het schrijven. Schrijven is een klassieke manier om ingrijpende gebeurtenissen te verwerken.

In de jaren tachtig kreeg het geritualiseerd schrijven in Nederland in de directieve therapie een belangrijke plaats. In diverse gevalsstudies kwam de positieve werking van het schrijven naar voren. Het schrijven bleek een positieve werking te hebben op zowel het psychische als het somatische (lichamelijk) functioneren van cliënten. De kern van geritualiseerde schrijfp opdrachten is gebaseerd op zelfconfrontatie met prikkels die men juist tracht te vermijden (Lange, 2000). Dit kan leiden tot gewenning en cognitieve heroriëntatie.

In de onderzoeksliteratuur komt steeds naar voren dat zowel zelfconfrontatie als het ontwikkelen en ordenen van nieuwe gedachten van belang zijn bij het verwerkingsproces.

Het gebruik maken van de therapeutisch interventie schrijven heeft drie functies;

1. Exposure

Door het schrijven stelt de cliënt zich geleidelijk en systematische bloot aan pijnlijke prikkels, zoals gevoelens, herinneringen en situaties die met het verlies samenhangen. Hierdoor treedt gewenning op aan de angst die met de pijnlijke prikkels verbonden is en wordt vermijding van de prikkel op eigen tempo doorbroken.

2. Cognitieve verandering

Schrijven is structureren, ordenen en inkaderen. De persoonlijke betekenis van het verlies wordt hierbij onderworpen gebracht. Dit leidt tot een inzicht in eigen gevoelens en gedachten. Veder wordt hierdoor de weg geopend naar nieuwe gedachten en houdingen.

3. Zelfonthulling

Schrijven is een goed middel om zich verbaal te uiten, in het bijzonder voor mensen die daartoe in het contact met anderen niet in staat zijn en mensen die zich eenzaam of in de steek gelaten voelen.

4.2.7 De cliënt-gerichte houding

Verliesbegeleiding wordt in veel literatuur gekenmerkt door de cliënt-gerichtte houding. Rogers is een bekende grondlegger van de cliënt-gerichtte methode. Rogers legt in zijn theorie nadruk op de zelfactualisatie, als drijvende kracht in een persoon. Deze zelfactualisatie moet gezien worden als de groei naar een optimale individuele vorm. Deze vorm ligt niet vast, maar impliceert ontwikkeling van mogelijkheden. Dit ontwikkelingsproces wordt in belangrijke mate bepaald door de kwaliteit van de 'experiencing', het belevings- en ervaringsproces van de persoon. Deze kwaliteit neemt toe naar mate de persoon meer instaat is allerlei stimuli, vanuit zichzelf of de omgeving, bewust te beleven en te verwerken (Lang/Molen, 1998). Rogers zegt dat deze optimale vorm van 'experiencing' als het ware van zelf zal plaats vinden, mits de omstandigheden waarin de persoon zich bevindt gunstig zijn.

Een niet be- of veroordelende houding is een van de meest kenmerkende facetten van de methode van Rogers. Dat Rogers de term 'cliënt-centred' gebruikt, komt voort uit zijn visie dat de hulpverlener zich consequent moet inleven in de belevingswereld van de cliënt, erop moet vertrouwen dat de cliënt zelf de meest passende, eigen herstel mogelijkheden vindt. Daarom dient de hulpverlener terughoudend te zijn ten aanzien van zijn eigen oordelen over wat de cliënt het beste kan gaan doen.

Er zijn een drietal vaardigheden/grondhoudingen die de cliënt-gerichtte methode ondersteunen. Deze worden uiteengezet en toegelicht in een subparagraaf van verlieskunde en ouderbegeleiding.

4.3 Verlieskunde en ouderbegeleiding

Mönnink maakt in zijn literatuur scheiding tussen verschillende soorten verliezen. Een uithuisplaatsing van een kind kan gerekend worden tot een incidenteel verlies. Incidentele verliezen staan als het ware op zichzelf en liggen niet in de lijn van een te verwachten levenscyclus. De onvoorspelbaarheid en het relatief onverwachte karakter maken een incidenteel verlies tot een zeer ingrijpende gebeurtenis.

Het verlies waar de ouders van uithuisgeplaatste kinderen mee te maken heeft, kan als volgt omschreven worden;

Het (tijdelijk) kwijtraken van de opvoedingstaak binnen het gezinsleven en daarmee het kwijtraken van het houvast wat je daaraan ontleende.

Iedere ouder gaat anders om met dit verlies. De verwerking van het verlies loopt niet volgens een voorspelbaar, geordend patroon, maar is persoonsgebonden.

Voorbeelden van emoties die je veel tegen komt bij ouders van uithuisgeplaatste kinderen, zijn; verdriet, woede/weerstand, schaamte/schuldgevoel en ontkenning. De rol van de ouderbegeleider in het verlies- begeleidingsproces is belangrijk omdat de gevoelens waarmee de ouders kunnen worstelen nog heel vers zijn. De uithuisplaatsing heeft namelijk, in de meeste situaties op Vliet & Burgh, net plaats gevonden.

Als ouderbegeleider probeer je te ouder te helpen bij de verwerking en acceptatie van het (tijdelijke) verlies.

4.3.1 Het herstel van de KERN

In het theoretische kader verlieskunde heb je kunnen lezen over wat een verlieservaring met zich mee kan brengen. Een verlieservaring, zoals de uithuisplaatsing van je kind, kan een diepere laag van je bestaanontwerp aantasten; de KERN. Als ouderbegeleider kan je meedragen aan een eventueel herstel van die KERN. Bij aantasting van de KERN is de kwaliteit van de communicatie tussen de ouderbegeleider en de ouder, van groot belang.

Kontrole

Voor een ouder die net geconfronteerd is met de uithuisplaatsing van zijn kind is feitelijke informatie over toedracht, oorzaak en gevolg onmisbaar om verder te kunnen. Onder het kopje zelftranscenderend vermogen is geschreven over het belang van verklaringen om het verlies een plekje te kunnen geven en te transformeren tot een te dragen lot. Het zoeken en het vinden van een zin in het verlies kan houvast bieden. Het kan de verlieservaring dragelijker maken. In het geval van ouderbegeleiding bij een uithuisplaatsing van een kind is er over het algemeen sprake van een tekortschieten van de ouder, dat erkent moet worden in belang van het welzijn van zowel de ouder als het kind. Dit zal in eerste instantie geen troostende werking hebben, maar zal ervoor zorgen dat de situatie door de ouder ervaren wordt als een te dragen lot, die eventueel in de verre toekomst troostend kan zijn.

Informatie over het verlies maakt dat het verlies ingepast kan worden in het bestaande denkkader. De ouder wilt graag weten waar hij aan toe is, zodat hij niet tussen hoop en wanhoop heen en weer geslingerd wordt. Feitelijke informatie kan ervoor zorgen dat de ouder weer controle krijgt over zijn bestaan. Dit vereist een duidelijke informatieversterking van de ouderbegeleider over de stand van zaken.

Eigenwaarde

Bevestigde reacties vanuit de omgeving kunnen zorgen voor een herstel van eigenwaarde. Er is geen enkele factor bekend die zo'n grote bijdrage levert aan de geestelijke ontwikkeling en stabiliteit als de bevestiging van de ene mens door de ander (Mönnink, 1996). Onder de subparagraaf; mobiliseren van het sociale netwerk, komt dit verder aan bod.

Een communicatieve boodschap bevat belangrijke informatie over hoe je over jezelf denkt in relatie tot anderen. Dit is een punt waar de oudergeleider rekening mee dient te houden. Je kan bijvoorbeeld als ouderbegeleider waardering en vertrouwen uitstralen naar de cliënt toe. Binnen de contextuele theorie is het belang daarvan ook benadrukt met oog op de loyaliteitsband tussen ouder en kind.

Een bevestigde houding naar de ouder toe kan een positieve uitwerking hebben op de eigenwaarde van de ouder.

Rechtvaardigheidsbesef

Positieve aandacht kan eventuele verbittering uit de weg gaan of genezen. Aan erkenning van de situatie en positie van de ouder, zoals omschreven bij de E van Eigenwaarde, ontleent men een besef van rechtvaardigheid. Het geven van erkenning staat op één voet met het geven van aandacht. Als je bedenkt dat ieder mens aandacht nodig heeft, dan zeker de ouder die zich in een moeilijke en afhankelijke positie bevindt. Een uithuisplaatsing wordt vaak door de ouder als onrechtvaardig gezien; "het is mijn kind"! Door het geven van aandacht kan er een begin gemaakt worden met het geloof in rechtvaardigheid.

Nu- in- relatie- tot- later

Een verlieservaring als een uithuisplaatsing van een kind kan het toekomstperspectief van de ouder aantasten. Bij het hervinden van het toekomstperspectief kan de omgeving een belangrijke rol spelen, maar ook de ouderbegeleider door vertrouwen uit te stralen met

betrekking tot de toekomst van de ouder. Dit kan hij doen door de ouder op realistische wijze aan te moedigen. Met aanmoedigen wordt het bijstaan van mensen bedoeld in het herwinnen van een gevoel van continuïteit en beweging van het verleden naar de toekomst.

Vliet & Burgh biedt tijdelijke opvang, waarna observatie het kind naar een leefgroep, pleeggezin of misschien zelfs terug naar de ouders gaat. Dit houdt in dat het verblijf van het kind op Vliet & Burgh een onzekere periode is met betrekking tot de toekomst. Goede voorlichting is in deze situatie extra belangrijk.

4.3.2 De drie A's

We hebben kunnen lezen dat je binnen de verlieskunde kunt spreken van reactiemogelijkheden van het individu.

De innerlijke processen; afweer, afscheid en accommodatie, zijn te herkennen bij de doelgroep ouders van uithuisgeplaatste kinderen;

Afweer

Een uithuisplaatsing van een kind, vrijwillig of onvrijwillig, is over het algemeen een pijnlijke ervaring voor de ouder. De afweermechanismen vanuit de verlieskunde die het meest zichtbaar zijn bij de ouders zijn verdoving en ontkenning. Als de uithuisplaatsing een onverwacht karakter heeft, kan het afweermechanisme van verdoving bij ouders zichtbaar worden. De situatie is te pijnlijk voor de ouder om de volle omvang van de situatie door te laten dringen. Het afweermechanisme ontkenning kan zichtbaar worden in de vorm van weerstand tegen de hulpverlening. De ouder is niet in staat de uithuisplaatsing en de gevolgen daarvan te accepteren.

De ouderbegeleider moet zich bewust zijn van deze afweermechanismen en daar op gepaste wijze mee omgaan. Een ouder die zich nog in een soort van shock situatie bevindt kan je niet overspoelen met informatie en verwachten dat hij de informatie direct integreert.

Weerstand van de ouder is moeilijk te breken, het vraagt tijd, zorgvuldigheid en een groot geduld en het vermogen frustraties te verdragen.

Als ouderbegeleider moet je er ook rekening mee houden dat weerstand van ouders niet altijd gebroken kan worden. In dat geval moet je toch proberen een samenwerkingsrelatie aan te gaan, waarin gestelde doelen na gestreefd blijven worden. Verder is het belangrijk dat je blijft investeren in vertrouwen, door een houding die gekenmerkt wordt door acceptatie en erkenning en respect.

Afscheid

Het innerlijke proces afscheid is een proces waarin de ouder uitdrukking geeft aan het besef verder te moeten. Afscheid in het licht van dit onderzoek houdt een mate van acceptatie in, waarna de ouder zich kan richten op het belang van het kind en zijn eigen rol daarbinnen. Acceptatie van de uithuisplaatsing kan een lang proces zijn, maar zal uiteindelijk het welzijn van de ouder, maar ook van het kind dienen.

Voor acceptatie is inzicht in de noodzaak en zin van de uithuisplaatsing noodzakelijk. Als ouderbegeleider is het daarom belangrijk dat je niet alleen een betrokken houding hebt, maar ook een directieve houding. Soms moet je als ouderbegeleider enige hardheid bezitten om de ouder de realiteit van de situatie in te doen zien. Pas als de ouder de omvang van de situatie bevat kan er een gerichtheid komen op de toekomst.

Accommodatie

Het innerlijke proces accommodatie houdt in dat de ouder de uithuisplaatsing een plek heeft gegeven en dat er een aanpassing is aan de nieuwe situatie. Accommodatie is een mentale

functie waarbij er een punt achter het verlies wordt gezet. Dit betekent niet dat de pijn van de uithuisplaatsing weg is, maar het is geïntegreerd in het verder leven.

Het proces van accommodatie kan je tegen komen bij een pleeggezin plaatsing. De ouder kan daarin accepteren dat hij niet de directe verzorgende taak van zijn kind heeft, maar een andere rol gaat vervullen.

Afscheid en zeker accommodatie zijn processen waar jaren over heen kunnen gaan, en zijn misschien doelen die misschien nooit helemaal gehaald worden.

4.3.3 Mobiliseren van het sociale netwerk

Zoals we hebben kunnen lezen kan de sociale omgeving van de cliënt van grote betekenis zijn. Het is daarom aan te bevelen samen met de ouder het sociale netwerk te inventariseren: wie zijn belangrijk voor de cliënt, met wie heeft de ouder regelmatige contact en waar bestaat dat contact uit. Als ouderbegeleider kan je deouderaanzetten om zelf het eigen sociale netwerk aan te spreken om, emotionele en/of praktische, steun te krijgen. Tevens kan je de ouder tips geven hoe hij dit zou kunnen doen of samen een gesprek voor te bereiden.

In het theoretische kader heeft u kunnen lezen welke functies het sociale netwerk kan vervullen, namelijk; affectieve functie, aansluitingsfunctie, materiele functie en sociale zekerheid. Het is belangrijk het sociale netwerk in kaart te brengen om in te kunnen schatten welke functie een persoon kan vervullen bij het ondersteunen van de ouder.

4.3.4 Contact met lotgenoten

Contact met lotgenoten kan, zoals we hebben kunnen lezen, een erg belangrijke functie hebben in de verliesverwerking. De ouderbegeleider kan de ouder in contact brengen met ouders die zich in vergelijkbare situaties bevinden. Het is daarom belangrijk dat de ouderbegeleider op de hoogte is van lotgenoten- of zelfhulpgroepen. Maar misschien hoeft je het niet zo ver te zoeken. Binnen de instelling bevinden zich namelijk veel ouders die zich in dezelfde situatie bevinden. Misschien kan er vanuit de instelling een groep van ouders opgezet worden, die daar behoefte aan hebben, onder leiding van een professional ed.

4.3.5 Schrijfp opdrachten

Hieronder volgen een aantal stappen die van belang zijn voor het geven van schrijfp opdrachten. Hierbij is, over het algemeen, gebruik gemaakt van wat A de Lange geschreven heeft over de werking van het schrijven in zijn boek gedragsverandering in gezinnen;

- Informatieverschaffing en instructies

Het is belangrijk de ouder goed op de hoogte te stellen over het verwerken door het geritualiseerd schrijven. De ouder moet voordat hij begint op de hoogte zijn van het doel en wat het schrijven te weeg kan brengen.

Verder is het belangrijk dat de ouder duidelijke richtlijnen krijgt over de vorm van het schrijven en over de thema's waarop de ouder zich dient te focussen. Door een gesprek kan de ouderbegeleider er achter komen waar de knelpunten zitten, en daarop precieze instructies geven. De ouderbegeleider helpt de ouder de thema's op te zoeken waarover zij dient te schrijven. Dit zullen over het algemeen pijnlijke momenten zijn, die verwerkt dienen te worden.

Vervolgens wordt besproken of het geschrevene gelezen wordt door de ouderbegeleider of niet. Als de ouder het voor zich zelf houdt, dan zal de barrière van het schrijven minder groot zijn. Aan de andere kant kan stimulering van de ouderbegeleider gedurende het schrijven ook belangrijk zijn.

Een ander belangrijk aandachtspunt is het nagaan of de ouder gedurende het schrijven steun kan krijgen van iemand uit het sociale netwerk. Tijdens het schrijven kunnen er veel emoties naar voren komen. De ouderbegeleider zal niet altijd beschikbaar zijn om de ouder daarin te ondersteunen. Belangrijk is dan dat de ouder op steun kan rekenen van een persoon uit zijn omgeving.

- De vorm van het schrijven

De schrijfp opdrachten kunnen in verschillende vormen plaatsvinden. Als de traumatische gebeurtenis zich afgespeeld heeft rondom een persoon (bijvoorbeeld een familielid) kan het schrijven in de vorm van een brief zeer therapeutische werken. Er zijn ook situaties waarin een traumatische gebeurtenis niet duidelijk met een bepaalde persoon te maken hebben. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan anoniem oorlogsgeweld. In dergelijke gevallen is het verstandig te schrijven in essayvorm. De ouder schrijft dan een opstel over het gebeurde, waarbij dezelfde regels gelden als in het briefvorm. Waar mogelijk is dient de briefvorm de voorkeur, omdat deze vorm de zelfconfrontatie versterkt.

In het schrijven van een brief kan er onderscheid gemaakt worden in verwerkende en ontdekkende brieven. De verwerkende vorm heeft vooral tot gevolg dat bepaalde emoties (angst, woede) afneemt. De ontdekkende vorm heeft vooral als doel nieuw materiaal op te leveren dat inzicht kan geven in de werkelijk pijnlijke elementen. Hoewel deze aspecten soms door elkaar zullen lopen, is het maken van onderscheid nuttig omdat de ouder dan preciezer over het doel van het schrijven wordt geïnformeerd.

Een andere manier om de betekenis van het verlies (de uithuisplaatsing) in kaart te brengen is het maken van een levensverhaal. Een levensverhaal is een bron van informatie en geeft steun bij het op een rijtje zetten van de betekenis van het verlies. Uit een levensverhaal kan je de betekenis van het verlies halen en achterhalen welke rol dat in iemands leven speelt. Het levensverhaal maakt duidelijk in welke perspectief iemand zijn of haar leven ziet, waar de zwaarte punten worden gelegd, waaraan of aan wie moeilijke ervaringen worden toegeschreven en hoe iemand daarmee is omgegaan.

Soms is het maken van een familie stamboom raadzaam vanwege de complexiteit van verhoudingen en gebeurtenissen.

- Het ritualiseren

De ouderbegeleider stelt samen met de ouder vast hoe lang de ouder gaat schrijven, en met welke frequentie. Verder geeft hij adviezen over de plaats, tijdsduur en hoe te schrijven. Verder is de ouderbegeleider alert op kritieke elementen in het geschrevene, zodat hij sturing kan geven.

- De ongecensureerde brief

Belangrijk is te benadrukken dat de ouder zich gedurende het schrijven niet druk maakt over de inhoud, taal- of schrijffouten. De brief hoeft niet perse opgestuurd te worden, maar dient in eerste geval het verwerkingsproces van de ouder zelf.

- Afscheid nemen van het verleden

Waarneer de ouder klaar is met het schrijven en de pijn en de invloed van het verleden zijn verminderd, komt de volgende fase aan de beurt: het bekrachtigen van de verandering door de brief, waarin de ouder duidelijk maakt afscheid te nemen van het verleden en nieuwe gedachten binnen laat. Hierbij kan het wel noodzakelijk zijn dat de ouder de brief verstuurd. De brief moet dus iets zijn waar de ouder trots op is. Het moet recht doen aan de gevoelens van de ouder, maar ook aan de geadresseerde. Van belang is dat de brief niet alleen over het

verleden gaat, maar dat er ook een heroriëntatie komt wat betreft het heden en de toekomst. De ouderbegeleider kan in dit alles fungeren als coach.

- Het schenken van vergeving

Een waardige brief kan een uitstekend instrument zijn waarin de ouder zijn visie schetst op wat er gebeurd is en de gevolgen daarvan en als zijn gevoel het toelaat, tenslotte vergeving schenkt.

- Het versturen van de brief

Het versturen van de brief in situatie afhankelijk. Als er gedacht wordt dat het versturen aan averechts effect zal hebben, dan is het geen goed idee de brief te versturen. Het is verstandig de ouder zelf te laten bedenken wat hij wil.

- Gesprek aan gegaan met de personen waaraan de brief is gericht

Het positieve effect van het schrijven kan versterkt worden als het komt tot een gesprek tussen de ouder en diegene waar de brief voor bedoeld is. Het zal niet altijd nodig te zijn het gesprek te voeren in het bijzijn van de ouderbegeleider. Wel kan de ouderbegeleider de ouder coachen, door van te voren met hem te bespreken hoe hij het beste zich op kan stellen tijdens het gesprek.

De houding van de ouderbegeleider tijdens het geven van schrijfp opdrachten is belangrijk. De ouder moet vooraf goed geïnformeerd worden over het doel van de schrijfp opdracht, maar ook de gevolgen (bijvoorbeeld het vrijkomen van heftige emoties) moet besproken worden. De ouderbegeleider die de schrijfp opdracht geeft, moet benadrukken dat het schrijven het rouwproces dient waarmee de ouder bezig is. Het vraagt van de ouderbegeleider een zekere alertheid, standvastigheid en zelfs hardheid om cliënten die verward zitten in een rouwproces te richten op zelfconfrontatie. Juist daarom moet de sfeer gekenmerkt worden door acceptatie en steun.

Naast de voordelen van het geven van schrijfp opdrachten zijn er ook contra-indicaties;

- De ouder kan of wil niet schrijven

Lager opgeleide ouders en ouders met faalangst kunnen bang zijn dat ze de juiste woorden niet vinden of zijn bang voor het maken van taalfouten. Er zijn ook ouders die gewoonweg niet willen.

- Depressieve ouders met een extreem negatief zelfbeeld

Ernstige depressie wordt in de gedragstherapeutische literatuur beschouwd als een contra-indicatie voor een confronterende verwerking. Het gevaar kan te groot zijn voor de ouder.

- Ouders die bewust geen melding willen maken van een traumatische gebeurtenis

- Ouders die de invloed van het heden onderschatten. Al de problemen worden toegeschreven aan het verleden, zodat men niet toekomt aan oplossingen in het heden.

4.3.6 De cliënt- gerichtheid van Rogers

In de cliëntgerichte houding is het belangrijk dat de schuldvraag ter zijde wordt geschoven, en er puur gericht wordt op het verlies aspect van de ouder.

In het theoretisch kader van verlieskunde is beschreven wat Rogers over die methode gepubliceerd heeft en wat het inhoudt.

Een cliëntgerichte grondhouding wordt in de literatuur van de rouwbegeleiding gekenmerkt door een drietal basishoudingen van de begeleider. Deze zijn; congruentie, empathie en (onvoorwaardelijke) positieve aandacht. Hieronder zal ik de houdingen nader toelichten;

Het eerste kenmerk dat centraal staat in de cliënt- gerichte benadering is congruentie, ofwel echtheid.

Om congruent te kunnen zijn moet de beroepskracht eerlijk zijn voor zichzelf en allerlei gedachten en gevoelens met betrekking tot de cliënt, ook minder mooie toelaten.

Bijvoorbeeld: je krijgt te maken met een ouder die het kind lichamelijk verwaarloosd heeft. Met echtheid wordt niet bedoeld dat je spontaan met al deze gedachten en gevoelens komt: 'wat een vreselijke ouder'. Het gaat erom dat je deze gevoelens erkent en nagaat wat je er eventueel in het contact mee kan doen.

Als ouderbegeleider kan je congruent blijven door op een sensitieve en precieze manier te luisteren zonder overspoeld te worden door de gevoelens van de ouder. Mocht je toch geraakt worden dan is het belangrijk dat je deze gevoelens ter zijde schuift, zodat niet het opgewekte medelijden een professionele houding verhinderen.

Het tweede kenmerk dat centraal staat in de cliënt- gerichte benadering is empathie, ofwel inlevingsvermogen.

Wanneer de ouderbegeleider de ouder onvoorwaardelijk kan accepteren en 'echt' is met betrekking tot zijn eigen functioneren, wordt inleving in de belevingswereld van de ouder mogelijk. Dit vermogen noemt Rogers empathie.

Als ouderbegeleider volg je in eerste instantie de ouder. Je gaat mee waar de ouder heen wilt en bent daarin vriendelijk, echt en reëel. Deze inleving kan zowel een verbale als non-verbale houding betekenen.

Het tonen van empathie dient een belangrijk doel. Het draagt bij tot de veiligheid van de ouder in de situatie met de hulpverlener. Deze veiligheid kan ervoor zorgen dat de ouder meer in staat is zijn gedachten en gevoelens te ordenen en zijn gedrag te bespreken. Op deze manier ontwikkelt zich vertrouwen tussen jouw en de ouder en zie je de wereld even door zijn ogen. Als ouderbegeleider kan je de ouder kwetsen door een verkeerde opstelling die ouders voor de tweede keer slachtoffer kan maken. Dit wordt ook wel secundair victimiseren genoemd. Deze tweede slachtoffers ervaring wordt teweeggebracht door een feitelijk of vermeed gebrek aan medeleven van derden. Dit wordt ook wel leed- op- leed verschijnsel genoemd; bovenop het eerste leed van de uithuisplaatsing komt een extra leed door gebrek aan medeleven.

Het derde en laatste kenmerk dat centraal staat in de cliënt- gericht benadering is (onvoorwaardelijke) positieve aandacht.

Onvoorwaardelijke positieve aandacht houdt in dat je ouder accepteert zoals hij is. Dit houdt respect in voor de ouder en erkenning voor zijn situatie.

Deze houding betekent niet dat je het als ouderbegeleider altijd met de ouder eens moet zijn, maar dat je hem benadert op een niet-veroordeelde manier en hem accepteert met al zijn zwakheden en kwetsbaarheden en met al zijn kracht en positieve kwaliteiten.

Aan de cliëntgerichte houding kunnen een aantal basisvaardigheden gekoppeld worden. Deze kunnen ervoor zorgen dat de beoogde begeleiding ook daadwerkelijk geboden wordt.

Mönnink introduceert vier basisvaardigheden; stilte, lichaamstaal, onder woorden brengen, praktische handreikingen. Hieronder zullen deze basisvaardigheden verder worden toelichten;

Stilte

Als je als begeleider stil bent, en luistert, schep je voor de ouder ruimte om te rouwen. Dit wordt ook wel therapeutisch zwijgen genoemd. Niets is een krachtiger stimulans dan menselijke aandacht. In de verliesbegeleiding kan stilte worden ingezet in de vorm van pauzes tijdens het gesprek waaraan de ouder verwerkingsmomenten of aansporing om verder te gaan kan ontlelen.

Lichaamstaal

Onder lichaamstaal wordt het uitzenden van fysieke boodschappen van medeleven en betrokkenheid verstaan. Door middel van lichaamstaal (non-verbale communicatie) wissel je voortdurend boodschappen uit, waarbij de inhoud van wat je zegt minder belangrijk is dan je lichaamshouding en toonhoogte. Owen heeft in zijn *Handbook of Communication Skills* (1986) aangetoond dat de menselijke communicatie voor 55% non-verbaal verloopt, voor 38% via de toon van onze stem en voor 7 % via onze eigenlijke stem. Dit betekent dat de lichaamstaal van de ouderbegeleider van essentieel belang is voor het winnen van vertrouwen.

Onder woorden brengen

Naast de steun van lichaamstaal kan je ook iemand tot steun zijn door het gesproken woord. Je kan troostende woorden spreken, maar woorden zullen pas troostend zijn als ze door de ouder als troostend ervaren worden. Wanneer je als cliënt-gerichte ouderbegeleider de vaardigheid van het onder woorden brengen verstaat dan maak je gebruik van woorden die de volgende zaken stimuleren: uitnodigen tot praten, reflecteren van gevoelens, confronteren etc. Deze technieken schieten hun doel voorbij als de ouder zich niet getroost en dus erkent voelt in zijn situatie.

Praktische handreikingen

Ouders kunnen veel steun ervaren aan praktische bemoeienis. Je kunt de ouder op veel manieren praktische en materieel de hand reiken, variërend van het correct brengen van slecht nieuws, het interveniëren bij een crisis het verlenen van hulp, het verwijzen naar anderen en het opzetten van nazorg.

4.4 Conclusie

Het woord verlies heeft binnen de verlieskunde een bredere betekenis gekregen. Vroeger werd het woord verlies (en daarmee samenhangende rouw) al snel toegeschreven aan een overlijden van een dierbaar persoon. Nu echter wordt er ook over verlies gesproken in gevallen van echtscheiding, ontslag, verminking, uithuisplaatsing etc.

Door de verlieskunde kunnen we meer inzicht krijgen in intensiteit van het verlies waar een ouder mee geconfronteerd wordt bij een uithuisplaatsing.

Het werpt een ander licht op de betekenis van een uithuisplaatsing voor de ouder. Of er nu sprake is van een vrijwillige of gedwongen uithuisplaatsing, het kan leiden tot een verminderd geloof in jezelf en een aantasting van je eigenwaarde.

De verlieskunde laat een paar belangrijke elementen zien die van betekenis kunnen zijn in het contact met de ouder. In het kader van verlieskunde is naar voren gekomen wat een verlies op existentieel niveau te weeg kan brengen. Veder is er in dit hoofdstuk ingegaan op de reactiemogelijkheden (afweer, afscheid en accommodatie) van de ouder op een uithuisplaatsing. Binnen de ouderbegeleiding probeer je de ouder te helpen deze processen te doorlopen. Dit kan een proces zijn waar jaren over heen gaat. Ook moet er erkenning zijn voor dat er ouders zijn die de processen van afscheid en accommodatie niet doorlopen en bleven steken in het proces van afweer.

De houding van de ouderbegeleider is van groot belang. Rogers pleit voor een cliënt-gerichte houding, waarin een niet be- of veroordelende houding het meest kenmerkende facet is. Deze houding impliceert een samenwerking berust op erkenning, wat een belangrijke voorwaarde is voor effectieve hulpverlening. Zeker als je bedenkt dat veel ouders eerder in aanraking zijn geweest met hulpverleners en daar niet altijd even positief over zijn. Een benadering aan de hand van de methode van Rogers kan voor ouders dan echt een ontdekking zijn. Ze worden in hun waarde gelaten. Dit kan een positief effect hebben op hun gedrag. Tevens kan het probleemoplossend vermogen van de ouder hierdoor vergroot worden.

Verder is de therapeutische werking van schrijfp opdrachten, om gebeurtenissen te verwerken of meer grip te krijgen op het verleden en toekomst, benadrukt. De ouderbegeleider zal vanuit zijn professionaliteit een inschatting moeten maken voor welke ouder het geritualiseerd schrijven effectief kan zijn. Belangrijk hierbij te vermelden is dat het een grote betrokkenheid in houding en tijd vraagt van de ouderbegeleider.

Ondanks het feit dat de verliesverwerking een persoonlijke aangelegenheid is, kunnen belangrijke anderen niet gemist worden. De kracht van steun ontvangen van mensen uit de sociale omgeving van ouders die zich in dezelfde situatie bevinden, is groot. In het mobiliseren van die steun hiervan ligt dus een belangrijke taak voor de ouderbegeleider.

4.4.1 Kritische noten

Er zijn ook een aantal kritische noten te plaatsen bij de methode van Rogers, voornamelijk als we kijken naar de toepassing daarvan in de residentiele setting van Vliet & Burgh. De kenmerkende empathische houding kan een gebrek aan directiviteit in de hand hebben, in de zin dat er dan te weinig plaats is voor beïnvloeding van het cognitieve proces. Deze cognitieve beïnvloeding moet plaatsvinden door de ouder te wijzen op verkeerde en verwarde denkpatronen en hem vervolgens alternatieven voor te leggen, eventueel gevolgd door trainingen om bepaalde vaardigheden in denken en doen te vergroten. Binnen de cliënt-gerichte methode schuif je als begeleider de schuldvraag terzijde, om je puur te richten op het verliesaspect van de ouder. Binnen de begeleiding van ouders van uithuisgeplaatste kinderen kan dit als een tegenstelling opgevat worden. Omdat alleen verliesverwerking haalbaar is als er sprake is van schulderkenning van de situatie.

De niet bevooroordeelde houding is een mooi uitgangspunt voor verliesbegeleiding, maar kan in de problematiek van de uithuisplaatsing niet altijd stand houden. Uiteindelijk moet er gesproken worden over de schuldvraag, wil er een acceptatie en inzicht in de noodzaak van uithuisplaatsing komen.

Het terzijde leggen van de schuldvraag kan misschien gebruikt worden als startpunt van de ouderbegeleiding. Je kan immers alleen de doelen van acceptatie en inzicht halen als er een vertrouwensbasis is gelegd tussen jou als ouderbegeleider en de ouder.

Bij het zelftranscenderend vermogen van de ouder wordt er gesproken over het toekennen van een zin aan de uithuisplaatsing als poging de controle over het eigen bestaan te herstellen. Dit kan een troostende werking hebben. Bij ouders op Vliet & Burgh kan je spreken van schuld, omdat ze als volwassenen een verantwoordelijkheid hebben naar hun kind. Bij het toekennen van een zin voor de uithuisplaatsing kom je daarom al snel terecht bij erkenning van schuld van de uithuisplaatsing. Los van de eigen socialisatie van de ouder moet de ouder verantwoordelijkheid dragen voor zijn eigen kind. De troostende werking van het zelftranscenderend vermogen zal dan niet zozeer liggen in het erkennen van schuld naar het kind toe, maar eerder in de verwerking van de eigen, vaak belaste voorgeschiedenis, welke van invloed is geweest in hun eigen relatie met het kind. Meer inzicht in hun eigen situatie kan de ouder helpen de situatie met het eigen kind te accepteren, om van daaruit verder te

bouwen aan herstel met het eigen kind, maar ook verzoening en vergeving van misschien wel de eigen belaste voorgeschiedenis.

Ten slotte wil ik nog even ingaan op het herstel van controle over eigen bestaan als troostend. Vaak is er in het leven geen controle over het bestaan. Veel zaken in het leven heb je niet in de hand. Inzicht en acceptatie van dit gegeven is belangrijk voor een realistische kijk op het leven. Het stimuleren van een gevoel van controle die vaak fictief is, kan zo frustrerend werken en zorgen voor teleurstelling als blijkt dat je als mens geen controle hebt over veel zaken in het leven.

De Christelijke notie van een liefhebbende Vader die je leven leidt en onder controle heeft kan in zo'n geval troost geven. Zeker voor een Christelijke instelling als Vliet & Burgh is het belangrijk hier oog voor te hebben.

Hoofdstuk 5 Checklist

Inleiding

Uit de theorieën gepresenteerd in hoofdstuk (3) theoretische achtergronden voor de ouderbegeleiding en hoofdstuk (4) verlieskunde, zijn belangrijke aandachtspunten gehaald, die opgenomen zijn in een checklist die de ouderbegeleider snel en gemakkelijk kan raadplegen in contacten met ouders van uithuisgeplaatste kinderen. De checklist fungeert als het ware als een reminder voor de ouderbegeleider in zijn contacten met ouders. Niet alle aandachtspunten zullen altijd in elk contact van toepassing zijn. De ouderbegeleider kan vanuit zijn professie zelf een inschatting maken welke punten op welk moment bij welke situatie van toepassing zijn. De verschillende aandachtspunten worden weergegeven in een fasering. Sommige aandachtspunten zijn van belang in het eerste contact en andere in vervolcontacten. De aandachtspunten worden puntsgewijs, dus zonder toelichting, weergegeven. Achter elk punt staat een paragraaf verwijzing waarin je meer over het aandachtspunt kunt lezen. Uiteraard is verdieping, in de vorm van het lezen van het onderzoek, genoodzaakt voor een verantwoorde toepassing van de aandachtspunten. De checklist omvat houdingaspecten en praktische handelingen, die door elkaar gebruikt en gehanteerd kunnen worden.

1^e contact

Het eerste contact zal in het meest ideale geval moeten plaatsvinden voor de opname van het kind en het liefst bij de ouder thuis. De ouderbegeleider zal de ouder informatie verschaffen over de instelling, waarin praktische punten zoals kennis over het kind, bezoeksregelingen etc aan bod kunnen komen. De meerwaarde hiervan is onder andere dat de ouder de informatie beter kan integreren, omdat de emotie van de lichamelijke uithuisplaatsing nog uitblijft. Deze belangrijke stap kan een eerste zijn in de richting vertrouwen van de ouder in de instelling. De volgende aandachtspunten zijn daarbij van belang;

- De ouderbegeleider houdt vast aan principes van loyaliteit, rechtvaardigheid en verdient vertrouwen (par. 3.8.2, 3.8.3)
 - Erkenning loyaliteitsbanden tussen ouder en kind (par. 3.9)
 - Erkenning voor de ouder als ouder van het kind (par. 3.9)
- Bewustwording van de aanwezige gehechtheidsband tussen ouder en kind (par. 3.3)
- Goede hulp voor het kind is onlosmakelijk verbonden met samenwerking tussen ouderbegeleider en ouder (par. 3.6)
- Mobiliseren van vertrouwen door erkenning (par. 3.9.2)
- Houding gekenmerkt door meervoudige partijdigheid bij alle leden van het gezin (par. 3.9.3)
- Meervoudige partijdigheid binnen de triadische relatie (par. 3.6.3)

2^e contact

Het tweede contact zal in principe plaatsvinden tijdens de opname van het kind. Dit zal voor veel ouders een emotionele ervaring zijn. De hulpverlening zal dan ook in het teken staan van ondersteuning van de ouder bij zijn of haar verdriet. Naast de aandachtspunten genoemd bij het eerste contact zijn de volgende aandachtspunten tevens van belang;

- Adequate en zorgvuldige omgang met verschillende afweermechanismen (A van Afweer, par. 4.2.2, 4.3.2)

Herstel van de KERN (par. 4.2.1, 4.3.1)

- Duidelijk informatieverstrekking (herstel Controle)
- Waardering en vertrouwen uitstralen naar de ouder (herstel Eigenwaarde)
- Positieve aandacht gericht op erkenning van de moeilijke situatie (herstel Eigenwaarde)
- Op realistische wijze aanmoedigen (herstel Nu- in- relatie- tot- later)

3^e contact

Kort na de opname kan de ouderbegeleider een afspraak maken met de ouder. Dit contact kan in het teken staan van een diepgaande intake gesprek (een vervolg op het eerste contact). Naast de voorafgaande punten zien hierbij de volgende aandachtspunten van belang;

- Het kind (en ook de ouder) nooit in een deloyale positie van het gezin van herkomst brengen (par. 3.8.3)
- Aandacht voor wederzijdse beïnvloeding tussen de gezinsleden van het gezin (par. 3.6.1, 3.7.1)
- Het verkennen en in kaart brengen van de sociale omgeving en de functies daarvan (par. 4.2.4)

- Benaderen met besef van verantwoordelijkheid (par. 3.6.2)
- Wees alert op secundair victimiseren (par. 4.3.6)
- Werken aan intern werkmodel (par.3.3)

Aan de hand van de cliëntgerichtheid van Rogers, drietal basishoudingen (par 4.2.7, 4.3.6, 4.4.1);

- Congruente houding
- Empathische houding
- Positieve aandacht

Aan de hand van de cliëntgerichtheid van Rogers, viertal basisvaardigheden (par. 4.2.7, 4.3.6, 4.4.1);

- Vergroot de therapeutische kracht door zwijgen
- Straal betrokkenheid uit
- Steun door gesproken woord
- Praktische bemoeienis

Vervolg contacten

Na de eerste contacten kunnen er afspraken gemaakt worden voor vervolgcontacten. De inhoud en frequentie daarvan zal per ouder verschillen.

In contacten gericht op de verwerking van de verlieservaring zullen de volgende aandachtspunten van belang zijn;

- Werken aan acceptatie (afscheid) uithuisplaatsing en accommodatie (onderdeel A's, par. 4.2.2, 4.3.2)
- Probleemoplossend vermogen vergroten door constructivisme (par. 3.6.5)
- Ontschuldigen van ouders
 - Door aansturing groepsleiding (par. 3.9.1, 3.10.1)
 - Verwerken verleden met eigen ouders (par. 3.9.1, 3.10.1)
- Contact leggen met andere leden van het gezin om inzicht op de individuele problematiek te vergroten (par. 3.6.4)
- Mobiliseren van sociale omgeving van de ouder (par. 4.3.3)
- In contact brengen met lotgenoten (par. 4.2.5, 4.3.4)
- Schrijfp opdrachten (par. 4.2.6, 4.3.5)

Hoofdstuk 6 Casuïstiek

De checklist met aandachtspunten voor de ouderbegeleider, gepresenteerd in het voorafgaande hoofdstuk, zal, op een aantal punten, in dit hoofdstuk praktische gemaakt worden aan de hand van casuïstiek. Voor het schrijven van de casuïstiek heb ik gebruik gemaakt van ervaringen die ik heb opgedaan gedurende mijn stageperiode.

Vanwege de hoeveelheid van aandachtspunten die zijn voortgekomen uit de theorieën en zienswijze, zijn er een paar aandachtspunten uitgelicht en nader toegelicht. De eerste casus heeft voornamelijk betrekking op aandachtspunten die voort zijn gekomen uit de gehechtheidtheorie, systeemtheorie en contextuele benadering. De tweede en derde casus hebben voornamelijk betrekking op aandachtspunten uit het kader van verlieskunde.

De opbouw van de casuïstiek is als volgt; allereerst wordt de praktijksituatie uiteengezet; daarna worden er toepasbare aandachtspunten, die betrekking hebben op de casus, puntsgewijs gepresenteerd; vervolgens worden de aandachtspunten toegepast door de ouderbegeleider.

Casus 1 Ouders Tom

Praktijksituatie

Op 5 januari 2004 wordt de 7 jaar oude Tom aangemeld door een gezinsvoogd. Tom woont bij zijn moeder, zijn ouders zijn gescheiden. Vader is zeevaarder van beroep en ziet Tom onregelmatig.

Moeder werkt op therapeutische basis bij een schoonmaak bedrijf. Zij heeft veel last van migraine aanvallen, waardoor ze vaak thuis op bed ligt.

De school van Tom heeft bij het AMK haar zorgen uitgesproken over de ontwikkeling van Tom. Hij loopt achter in de klas en maakt vaak een vermoeide indruk. Tevens ziet hij er verwaarloosd uit. Tom heeft weinig contact met andere kinderen in de klas. De klasgenootjes klagen erover dat Tom stinkt. De schoolarts heeft Tom onderzocht, maar geen lichamelijke oorzaak kunnen vinden voor de vermoeidheid van Tom.

School heeft via het schoolmaatschappelijk werk contact gezocht met moeder om hun zorgen te uiten over Tom. De pogingen zijn tevergeefs geweest. Sinds de bemoeienis van school houdt moeder Tom regelmatig thuis.

Na onderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming wordt er een ondertoezichtstelling (OTS) uitgesproken en een gezinsvoogd aangesteld.

Als snel blijkt de ernst van de leefsituatie waar Tom in leeft. Het huis waar moeder en Tom wonen is sterk verwaarloosd. Moeder maakt een cognitief zwakke en een depressieve indruk. Ze praat veel over haar scheiding met haar ex- man. Ze geeft aan hem te haten omdat hij haar verlaten heeft. Er is sprake van veel lichamelijk contact tussen moeder en Tom. Ze lijkt troost te vinden in zijn aanwezigheid. Tevens wordt de zorgende rol van Tom naar moeder toe duidelijk zichtbaar.

Moeder geeft aan veel van Tom te houden en zich ook zorgen te maken om hem, maar haar eigen rol daarin lijkt ze niet te zien. Tevens denkt ze de situatie samen met Tom te kunnen oplossen.

Tom krijgt op 12 januari 2004 een crisisobservatie plaats toegewezen.

Aandachtspunten

- Bewustwording en erkenning sterk verstrengelde loyaliteitsbanden tussen moeder en Tom.
- Mobiliseren van vertrouwen door erkenning
- Erkenning loyaliteitsbanden

- Duidelijk informatie verstrekking (begin herstel Controle)
- Houding gekenmerkt door meervoudige partijdigheid bij alle leden van het gezin

Toepassing

Aan de hand van gegeven informatie over het leven van Tom, kan de ouderbegeleider constateren dat er mogelijk sprake is van een geparentificeerde houding tussen moeder en Tom. Tom vervuld op erg jonge leeftijd een verzorgende rol naar zijn moeder toe. Moeder maakt een depressieve indruk en leunt erg op Tom en vindt troost in zijn aanwezigheid. Ondanks deze onderlinge verhouding lijkt moeder zich ook zorgen te maken om Tom, wat een motivatie voor hulp kan zijn. Voordat de ouderbegeleider kennis gaat maken met moeder en Tom is het goed dat ze zich bewust wordt van de sterk verstrengelde loyaliteitsbanden tussen moeder en Tom. Te samen met de gezinsvoogd gaat de ouderbegeleider voorafgaande aan de opname langs bij moeder. Die extra aandacht kan voor de moeder een eerste stap zijn voor vertrouwen in de hulpverlening.

Het gesprek tussen moeder en de ouderbegeleider verloopt moeizaam. Moeder huult veel en geeft aan zonder Tom niet verder te kunnen. Zonder Tom heeft ze niemand meer. De ouderbegeleider legt uit wat de opname van Tom in de praktijk zal betekenen. Daarnaast benadrukt de ouderbegeleider dat moeder belangrijk is voor Tom en dat ze een belangrijke rol zal blijven vervullen. Dit lijkt moeder enigszins gerust te stellen. Nadat de vragen van moeder beantwoord zijn, gaan de ouderbegeleider en gezinsvoogd weg.

De ouderbegeleider besluit contact op te nemen met de vader van Tom. Hij weet van de uithuisplaatsing en probeert zo snel mogelijk terug te komen naar Nederland. De ouderbegeleider wil graag ook een gesprek met vader om achter zijn rol in de opvoeding en mogelijkheden te komen.

De opname van Tom verloopt met veel emoties van zowel moeder als Tom. Tom lijkt zich vooral zorgen te maken over wie er nu voor zijn moeder moet zorgen. Nadat Tom door zijn moeder naar de leefgroep is gebracht heeft de ouderbegeleider nog een gesprekje met moeder. Dit gesprek staat voornamelijk in het teken van troosten. De ouderbegeleider heeft vooral een luisterde en betrokken houding naar moeder toe. Vervolgens wordt er met moeder een andere afspraak gemaakt wat in het teken zal staan van een diepgaander intake gesprek.

Casus 2 Vader Joost en Sander

Praktijksituatie

Op 27 januari zijn de broertjes Joost (11 jaar) Sander (8 jaar) opgenomen voor een crisis plaats. De vader van Joost en Sander zorgde alleen voor zijn kinderen. De moeder is twee jaar geleden overleden. Vader heeft vroeger een alcohol verslaving gehad waarvan hij 15 jaar geleden is afgekickt. Langzamerhand begint vader weer naar de fles te grijpen. Hij komt nachten niet thuis en laat de kinderen aan hun lot over. Vader wordt op een nacht opgepakt door de politie voor het rijden onder invloed waarin hij een botsing met een andere auto heeft veroorzaakt. Hij wordt veroordeeld tot een taakstraf van twee maanden. De twee jongens worden in crisis opgenomen.

Vader is hier erg van geschrokken en erkent dat hij een probleem heeft. Hij wil graag weer voor zijn kinderen zorgen, maar geeft aan het niet alleen te kunnen.

Aandachtpunten

- Het verkennen en in kaart brengen van de sociale omgeving en de functies daarvan
- Mobiliseren van de sociale omgeving van de ouder
- Waardering en vertrouwen uitstralen naar de ouder (begin herstel Eigenwaarde)
- Op realistische wijze aanmoedigen (begin herstel Nu- in- relatie- tot- later)

Toepassing

De ouderbegeleider heeft een gesprek met vader waarin hij aangeeft zijn leven te willen veranderen. Vader heeft al een afspraak met de alcohol kliniek waar hij volgende week opgenomen kan worden. Hij wilt graag weer voor zijn kinderen zorgen, maar heeft aangegeven het niet alleen te kunnen.

Een ervaren ouderbegeleider weet dat veel ouders wel de wil hebben om de zorg voor hun kinderen weer op zich te nemen, maar niet altijd de daadkracht en de competenties. Daarom is het belangrijk dat de vader van Joost en Sander op realistische wijze aangemoedigd wordt. Wees eerlijk over de situatie. Het afkicken van een verslaving, vertrouwen winnen van de hulpverleners en de kinderen, is een lange weg. Daarnaast kan je waardering en vertrouwen uitspreken voor de poging van vader om zijn leven te veranderen.

De ouderbegeleider besluit samen met vader een sociale netwerkanalyse te maken.

Het lijkt er in eerste instantie op dat vader niet veel steun krijgt vanuit zijn omgeving, maar voor de zekerheid moet dat onderzocht worden. Er wordt nagegaan wie er belangrijk is voor vader, met wie hij regelmatig contact heeft en wat diegene voor hem kan betekenen. Dit alles wordt in kaart gebracht. Vader heeft met zijn ouders jaren gelden het contact verbroken. Hij blijkt vroeger goed contact te hebben gehad met de zus van zijn vrouw en haar man. Verder heeft vader een vriend die hij kent van een sportclub. Vervolgens wordt er gekeken welke functie de verschillende leden uit het sociale netwerk vervullen. Het vroegere contact met zijn schoonzus en -broer vervulde een affectieve functie. Vooral na het overlijden van zijn vrouw stonden ze klaar voor hem. Vader heeft ze zelf weggeduwd. Omdat vader al lange tijd geen contact met hun heeft gehad, is hij onzeker of ze nog steeds voor hem klaar willen staan. Met de sportvriend heeft vader nog steeds regelmatig contact. Hij vervult een aansluitingsfunctie, gebaseerd op een gemeenschappelijke interesses. Besloten wordt om contact met beide te zoeken en een gesprek te beleggen over wie wat voor vader kan betekenen.

De ouderbegeleider besluit bij het gesprek aanwezig te zijn als bemiddelaar. Naar het contact met de ouders van vader kan eventueel in een later stadium nog naar gekeken worden. Dit omdat contact met grootouders voor kinderen erg belangrijk kan zijn.

Casus 3 Moeder van Cindy en Mike

Het meisje Cindy (3 ½ jaar) en haar broertje Mike (2 jaar) wonen sinds twee maanden op Vliet & Burgh. Voor de opname woonde ze al ruim een jaar bij hun tante (zus van moeder), omdat moeder niet instaat was voor ze te zorgen. Moeder heeft vroeger zelf in een kindertehuis gewoond omdat haar ouders beide een alcohol en drugsverslaving hadden. Moeder is naar haar middelbare school een opleiding begonnen voor secretaresse, maar heeft deze niet afgemaakt doordat zij vlak voor haar eindexamen zwanger raakte van Cindy. Moeder heeft ruim anderhalf jaar met de vader van Cindy samen gewoond. Toen zij opnieuw zwanger raakte heeft hij haar verlaten, omdat hij het kind niet wilde houden en moeder wel. Na de bevalling van Mike raakt moeder in een postnatale depressie en was niet instaat te zorgen voor Cindy en haar pasgeboren baby. De kinderen werden geplaatst bij een zus van moeder, die zelf 3 eigen kinderen heeft. Na een jaar voor beide kinderen gezorgd te hebben geeft de zus van moeder aan het niet meer aan te kunnen. 5 kinderen opvoeden is voor haar te veel en vooral het moeilijke gedrag van Cindy breekt haar op. De kinderen zijn vervolgens ter observatie geplaatst. Gedurende de tijd dat de kinderen bij hun tante woonde zag moeder de kinderen vaak. Ze houdt veel van haar kinderen, maar is door persoonlijke problemen nog steeds niet instaat om de verantwoordelijkheid van de opvoeding weer op zich te nemen. Moeder bezoekt haar kinderen trouw iedere week en de band tussen haar en de kinderen is duidelijk zichtbaar.

De ouderbegeleider heeft om de twee weken een gesprek met moeder. In de gesprekken komen de frustraties naar voren die moeder heeft ten aanzien van haar eigen opvoedingssituatie. Moeder heeft altijd het idee gehad dat de verslaving van haar moeder belangrijker was dan haar. Haar vader zag ze gedurende haar jeugd maar een paar keer per jaar en dat was alleen wanneer hij geld nodig had. Moeder is tijdens haar bezoeken erg emotioneel, zeker nu ze merkt dat ze haar kinderen geen stabiele opvoeding heeft kunnen geven, iets dat ze zich altijd stellig voorgenomen had. De ouderbegeleider krijgt moeilijk grip op de betekenis van de uithuisplaatsing voor moeder en haar verwachtingen voor de toekomst. Ze houdt veel van haar kinderen en wilt ze graag gelukkig zien. Het onrecht dat moeder is aangedaan door haar ouders in haar jeugd speelt een belangrijke rol in haar leven.

Aandachtpunten

- Schrijfp opdrachten
- Mobiliseren van het sociale netwerk
- Begin met ontschuldigen van ouders
 - verwerken verleden met eigen ouders

Toepassing

De ouderbegeleider introduceert tijdens een gesprek met moeder de kracht van schrijfp opdrachten. Zeker gezien de sterke affectieve band tussen haar en de kinderen en de motivatie voor goede hulp aan de kinderen. Moeder is in eerste instantie geïnteresseerd en luistert als de ouderbegeleider het doel en de mogelijkheden van schrijfp opdrachten uitlegt. Moeder geeft aan vroeger een dagboek bijgehouden te hebben, die ze later weggegooid heeft uit schaamte dat ooit iemand anders het zou lezen. De ouderbegeleider legt aan moeder uit wat de meerwaarde kan zijn van schrijfp opdrachten. Ook wordt de kant van zelfconfrontatie benadrukt en wat dat met zich mee kan brengen. Van belang is dat de brief niet alleen over het verleden gaat, maar dat er ook een heroriëntatie komt wat betreft het heden en de toekomst, waarin eventueel plaats kan zijn voor vergeving en/of acceptatie van haar eigen verleden.

Moeder geeft aan de schrijfpdracht wel te zien zitten. De ouderbegeleider gaat samen met moeder na welke vorm van schrijven haar het meest ligt. Er wordt gekozen voor het schrijven van een brief aan haar ouders. Tijdens een gesprek met moeder, wordt stil gestaan bij de thema's waar ze zich op moet focussen.

Er wordt gekozen voor een brief dat het karakter heeft van verwerken. Pas als bij moeder emoties van boosheid en verdriet afnemen, kan er een gerichtheid komen op de toekomst van haar kinderen en haar rol daarin.

Met moeder wordt afgesproken dat ze, in eerste instantie, één avond in de week, twee uur de tijd neemt voor het schrijven. Na het bezoek kan moeder het geschrevene, als ze daar aan toe is, met de ouderbegeleider bespreken. De ouderbegeleider legt uit dat het belangrijk is dat moeder de tijd neemt om te schrijven. Dit betekent geen telefoon en anderen afspraken.

Verder wordt met moeder afgesproken dat ze een goede vriendin inlicht over het schrijven, zodat ze contact met haar kan zoeken voor steun als het moeilijk wordt.

Benadrukt wordt dat moeder zich niet onzeker hoeft te voelen over eventuele inhoud, taal- of schrijffouten.

In dit stadium hoeft nog niet besloten te worden of de brief ook daadwerkelijk opgestuurd wordt naar de ouders van moeder. Wel benadrukt de ouderbegeleider de meerwaarde van het opsturen naar ouders en het bespreken daarvan.

De ouderbegeleider geeft aan moeder gedurende het schrijfproces te steunen en te coachen.

Nawoord

Het was interessant om me gedurende een aantal maanden intensief te verdiepen in relevante theorieën en zienswijzen op het gebied van ouderbegeleiding. Ik heb gedurende mijn stageperiode de doelgroep goed leren kennen en heb op die kennis kunnen steunen tijdens dit onderzoek. Ik heb in de praktijk gemerkt wat het voor een ouder betekend, als er aandacht aan hem geschonken wordt en als hij merkt dat de hulpverlener hem als ouder belangrijk vindt. Je kan ouders dan echt op zien bloeien. Naast het feit dat ik de praktische toepassing van de contextuele benadering als nuttig heb ervaren, wilde ik graag als (stagiaire) maatschappelijk werker meer voor de ouders betekenen. Vooral een verdieping op het verliesaspect van een uithuisplaatsing leek mij erg relevant.

Ik denk dat dit onderzoek een bijdrage kan leveren aan kwaliteitsverbetering van de ouderbegeleiding op Vliet & Burgh. Het kijkt breder dan de contextuele benadering en biedt daarnaast een handzame, praktisch goed toepasbare, checklist voor de maatschappelijk werker (en eventuele stagiaires). Het is goed om als instelling altijd verder te kijken naar mogelijkheden tot kwaliteitsverbetering. Verbetering en groei in kwaliteit stoppen niet als je een goede theorie hebt en een praktische toepassing daarvan. De samenleving verandert en daarmee ook de verwachtingen van de doelgroep. Ouders worden mondiger en de verwachtingen hoger. De hulpverlening stopt niet bij het besef dat goede hulp onlosmakelijk verbonden is met hulp aan het kind. Maar gaat verder bij de vraag; “hoe kunnen we dat als instelling realiseren?”.

Met het bewust toepassen van aandachtspunten uit de checklist kan naar mijn mening de ouderbegeleiding optimaler plaatsvinden, omdat het behalve houdingsaspecten ook praktische handvaten biedt voor de ouderbegeleider in het contact met de ouder.

De theorieën die aan bod zijn gekomen in dit onderzoek sluiten goed bij elkaar aan. Ze gaan allen uit van zorgvuldigheid in het handelen, maar het vraagt ook een bepaalde directiviteit, van de ouderbegeleider, om de ouder te helpen de uithuisplaatsing een plekje te kunnen geven in zijn leven.

De uiteenzetting van de gehechtheidstheorie, contextuele benadering, systeemtheorie en verlieskunde geeft een extra verdieping aan de vormgeving van de ouderbegeleiding. De gehechtheidstheorie laat zien dat het belangrijk is dat de ouderbegeleider respect toont voor de gehechtheidsband tussen ouder en kind. De contextuele benadering heeft enige overlap met de gehechtheidstheorie, in de zin dat binnen die benadering het begrip loyaliteit tussen ouder en kind het bindende element is. Erkenning voor het existentiële feit dat een kind uit zijn ouder geboren is, is ook binnen die benadering van essentieel belang.

Binnen de systeemtheorie wordt het belang van het betrekken van de sociale omgeving van de ouder benadrukt om vat te kunnen krijgen op de individuele problematiek. Ook het benaderen van ouders met een besef van verantwoordelijkheid en het vergroten van het probleemoplossend vermogen staan in deze theorie centraal.

De theorie op het gebied van verlieskunde maakt het mogelijk dat we meer inzicht krijgen in de intensiteit van het verlies waar een ouder mee geconfronteerd wordt bij een uithuisplaatsing. De ouder doorloopt processen waar de ouderbegeleider weet van moet hebben om zo samen met de ouder die processen te doorlopen.

Naast de al gehanteerde contextuele benadering op Vliet & Burgh, biedt dit onderzoek dus een duidelijke theoretische verbreding voor de maatschappelijk werker.

Deze methodiek zal in zijn geheel niet op ieder ouder van toepassing zijn. Omdat de methodiek veel aandachtspunten omvat, is het aan de maatschappelijk werker, vanuit haar profesie, een inschatting te maken welke aandachtspunten bij welke ouder van toepassing zijn.

De intern maatschappelijk werker op Vliet & Burgh heeft een hoge caseload. Dit betekent dat zij niet instaat is elke ouder die aandacht te geven dat volledige toepassing van dit methodiekaanbod vereist. Dat is jammer omdat het intensief investeren in de ouder erg waardevol kan zijn. Maar intensievere ondersteuning van enkele ouders, is al de moeite waard.

Ik wil dit onderzoek eindigen met een citaat van Alise van der Pas; “ Elke vorm van werken met ouders moet als primair doel hebben: ervoor zorgen dat de ouder zich gerespecteerd voelt in die functie. Dat hij niet voldoet als opvoeder en als persoon, dat weet hij al. Laat hij zich niet ook nog als ouder mislukt voelen door ons toedoen of nalaten”.

Literatuurlijst

Rigter, J – Ontwikkelingspsychopathologie (bij kinderen en jeugdigen) – Bussem 2002

Malschaert, H, Traas, M - Werkboek opvoeding - Baarn 2000

Akkerman, M ,Leeuwen van, H , Pameijer, N - Ouderbegeleiding nader bekeken, schouders onder de ouders (vnl. artikel: ouderbegeleiding en syteemtheorie – Eliane Wiebenga) – Lisse 1998

Bos, A - Communicatie in relaties - Maarsen 1998

Heusden van, A , Eerenbeemt, van den E - Balans in beweging, Ivan Boszormenyi- Nagy en zijn visie op de individuele gezinstherapie - Haarlem 1986

Boszormenyi- Nagy, I , Bakhuizen, N (Ned. vertaald) Grondbeginselen van de contextuele benadering - Haarlem 2000

Onderwater, A - De onverbreekelijke band tussen ouders en kinderen - Lisse 1989

Hekken van, S.M.J, Melse, J - Ernstig verwaarloosd - Amsterdam/Lisse 1988

Pas, van der A - Handboek Methodische ouderbegeleiding (ouderbegeleiding als methodiek) – Rotterdam 1994

Mönnink de, H - Verlieskunde, handreiking voor de beroepspraktijk - Winsum 1996

Bout, van den, J , Keijser de, J Boelen, P.A - Behandelingsstrategieën bij gecompliceerde rouw en verliesverwerking - Houten/ Diegem 1998

Gils van, T - Verlies & Rouw, confrontatie bij rouw - Baarn 1998

Lange, A - Gedragsveranderingen in gezinnen - Amstelveen 2000

Lang, G , Molen van der, H.T - Psychologische gesprekvoering - Baarn 1998